

**МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
НАЦІОНАЛЬНИЙ АВІАЦІЙНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ФАКУЛЬТЕТ МІЖНАРОДНИХ ВІДНОСИН
Кафедра міжнародного туризму та країнознавства**

ДОПУСТИТИ ДО ЗАХИСТУ
Завідувач кафедри

_____ Дудник І.М.
«_____» _____ 2022 р.

**ДИПЛОМНА РОБОТА
(ПОЯСНЮВАЛЬНА ЗАПИСКА)**

ЗДОБУВАЧА ВИЩОЇ ОСВІТИ ОСВІТНЬОГО СТУПЕНЯ «МАГІСТР»

на тему:

**ТУРИСТИЧНО-РЕКРЕАЦІЙНИЙ
ПОТЕНЦІАЛ УКРАЇНИ: ГЕОПРОСТОРОВИЙ
КОНТЕКСТ**

Виконавець: здобувач вищої освіти 5 курсу групи Т-512 **Могила Альона
Анатоліївна**

Науковий керівник: доктор геогр. н., професор кафедри міжнародного туризму
та країнознавства **Дудник Іван Миколайович**

Нормоконтролер: _____
(підпис)

Борисюк Оксана Анатоліївна
(П.І.Б.)

КИЇВ – 2022

НАЦІОНАЛЬНИЙ АВІАЦІЙНИЙ УНІВЕРСИТЕТ

Факультет міжнародних відносин
Кафедра міжнародного туризму та країнознавства
Спеціальність: 242 «Туризм»
ОПП: «Туризмознавство»

ЗАТВЕРДЖУЮ
Завідувач кафедри
_____ Дудник І.М

«_____» _____ 2022 р.

**ЗАВДАННЯ НА ВИКОНАННЯ
ДИПЛОМНОЇ РОБОТИ**
Могила Альона Анатоліївна
(П.І.Б. випускника)

1. Тема роботи «Туристично-рекреаційний потенціал України: геопросторовий контекст» затверджена наказом ректора № 1627 /ст від «22» вересня 2022 р.
2. Термін виконання роботи: з «05» вересня 2022 р. по «30» листопада 2022 р.
3. Вихідні дані роботи: при написанні дипломної роботи у якості джерельної бази використовувалися нормативно-правові документи, зокрема, дані офіційної статистики України з державних реєстрів, статті зі спеціалізованих періодичних видань, в яких досліджено проблеми туристично-рекреаційного потенціалу України.
4. Зміст пояснювальної записки:
РОЗДІЛ 1. Теоретико-методологічні основи геопросторового дослідження рекреаційно-туристичного потенціалу
РОЗДІЛ 2. Система рекреаційно-туристичного потенціалу України
РОЗДІЛ 3. Геопросторовий аналіз рівня забезпеченості рекреаційно-туристичним потенціалом України
ВИСНОВКИ
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ
ДОДАТКИ

5. Перелік обов'язкового ілюстративного матеріалу: Перелік обов'язкового ілюстративного матеріалу: таблиці, рисунки, діаграми, графіки: Рисунок 1. Природні рекреаційно-туристичні ресурси України; Рисунок 2. Мапа ландшафтів України; Рисунок 3. Метод балансу включає оцінку блоків; Рисунок 4. Компонентна структура природно-ресурсного потенціалу України; Таблиця 1. Інтегральна оцінка природних рекреаційно-туристичних ресурсів України; Таблиця 2. Рейтинг адміністративно-територіальних одиниць за величиною природно-заповідного фонду у відсотках від їхньої загальної площі за 2020 рік; Таблиця 3. Угруповання регіонів за рівнем розвитку туристської інфраструктури; Рисунок 5. Група областей за орографічними ресурсами; Рисунок 6. Інтегральна оцінка рекреаційно-туристичних ресурсів України Рисунок; 7. Рівень розвитку туристичної інфраструктури України; Рисунок 8. Концентрація нерухомих пам'яток.

6. Календарний план-графік

№ з/п	Завдання	Термін виконання	Відмітка про виконання
1.	Проаналізувати літературні та інші джерела з проблеми дослідження.	22.08 – 26.08 2022 р.	Виконано
2.	Обґрунтувати об'єкт, предмет дослідження, сформулювати завдання і мету. Написати вступ.	27.08 – 31.08 2022 р.	Виконано
3.	Проаналізувати різноманітні джерела інформації щодо теоретико-методологічні основи геопросторового дослідження рекреаційно-туристичного потенціалу. Написати перший розділ.	01.09 – 15.09 2022 р.	Виконано
4.	Охарактеризувати систему рекреаційно-туристичного потенціалу України. Написати другий розділ роботи.	16.09 – 27.09 2022 р.	Виконано
5.	Здійснити геопросторовий аналіз рівня забезпеченості рекреаційно-туристичним потенціалом України Написати третій розділ роботи та висновки	28.09 – 19.10. 2022 р.	Виконано
6.	Узагальнити результати проведеного дослідження, сформулювати висновки	20.10 – 28.10 2022 р.	Виконано

7.	Підготувати доповідь на попередній захист, розробити демонстраційні матеріали.	29.10 - 02.11 2022 р.	Виконано
8.	Провести роботу над зауваженнями після попереднього захисту дипломної роботи.	03.11 - 10.11. 2022 р.	Виконано
9.	Захист дипломної роботи.		

7. Дата видачі завдання: «22» серпня 2022 р.

Науковий керівник дипломної роботи _____ Дудник І. М.
(підпис керівника) (П.І.Б.)

Завдання прийняв до виконання _____ Могила А.А.
(підпис випускника) (П.І.Б.)

РЕФЕРАТ

Пояснювальна записка до дипломної роботи «Туристично-рекреаційний потенціал України: геопросторовий контекст»: 57 сторінок, 8 рисунків, 3 таблиці, 62 використаних літературних джерела.

Об'єкт дослідження – туристично-рекреаційний потенціал України як сукупність природних, культурно-історичних та соціально-економічних передумов для організації туристичної діяльності.

Предметом дослідження – аналіз рекреаційно-туристичного потенціалу України у геопросторовому контексті.

Мета дослідження – виявити та обґрунтувати геопросторові параметри туристично-рекреаційного потенціалу України.

Досягнення поставленої мети передбачає вирішення таких **завдань**:

- 1) Розкрити зміст, структуру, функції та рекреаційно-туристичний потенціал;
- 2) Визначити туристичні ресурси, як основу формування рекреаційно-туристичних систем;
- 3) Ознайомитися із сутністю та методами геопросторового дослідження туристично-рекреаційного потенціалу;
- 4) Здійснити загальну характеристику системи рекреаційно-туристичного потенціалу України;
- 5) З'ясувати структуру та особливості функціонування регіональних систем рекреаційно-туристичного потенціалу;
- 6) Навести приклади локальних та дискретних систем рекреаційно-туристичного потенціалу;
- 7) Розглянути методіку аналізу територіальної диференціації як основи геопросторового аналізу;
- 8) Здійснити обґрунтування та розрахунок показників геопросторового аналізу рівня забезпеченості рекреаційно-туристичним потенціалом України;
- 9) Охарактеризувати картографічні інтерпретації результатів аналізу.

Методи дослідження. Були використані методи: структурно-логічний аналіз та узагальнення – для логічного та упорядкованого викладу інформації та підведення підсумків; узагальнення та систематизації – для систематизації та узагальнення понять та категоріального апарату, обґрунтування нових положень; аналізу та синтезу – для визначення особливостей і проблем рекреаційно-туристичного потенціалу України, чинників, що на нього впливають; схематичного та графічного зображення – для наочного подання отриманих результатів дослідження та аналітичних даних; раціоналістичні моделі – для оцінки впливу факторів на розвиток туристично-рекреаційного потенціалу та туристичної галузі України; методи геопросторового аналізу – районування, аналізу територіальної диференціації, картографічний.

Інформаційними джерелами при написанні роботи були досліджені праці вітчизняних та зарубіжних вчених, статистичні дані та інформаційно-аналітичні матеріали.

Наукова новизна роботи полягає у аналізі та узагальненні статистичних та теоретичних практичних даних наукових досліджень останніх років. Досліджено особливості рекреаційно-туристичного потенціалу України та проаналізовано недосконалість та потенційно сильні сторони рекреаційно-туристичного потенціалу України.

ЗМІСТ

ВСТУП	9
РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИКО-МЕТОДОЛОГІЧНІ ОСНОВИ ГЕОПРОСТОРОВОГО ДОСЛІДЖЕННЯ РЕКРЕАЦІЙНО-ТУРИСТИЧНОГО ПОТЕНЦІАЛУ	
1.1. Зміст, структура, функції рекреаційно-туристичного потенціалу.....	12
1.2. Туристичні ресурси, як основа формування рекреаційно-туристичних систем.....	18
1.3. Сутність та методи геопросторового дослідження туристично-рекреаційного потенціалу.....	24
РОЗДІЛ 2. СИСТЕМА РЕКРЕАЦІЙНО-ТУРИСТИЧНОГО ПОТЕНЦІАЛУ УКРАЇНИ.	
2.1. Загальна характеристика.....	29
2.2. Регіональні системи рекреаційно-туристичного потенціалу: структура та особливості функціонування.....	34
2.3. Приклади локальних та дискретних систем.....	37
РОЗДІЛ 3. ГЕОПРОСТОРОВИЙ АНАЛІЗ РІВНЯ ЗАБЕЗПЕЧЕНОСТІ РЕКРЕАЦІЙНО-ТУРИСТИЧНИМ ПОТЕНЦІАЛОМ УКРАЇНИ	
3.1. Методика аналізу територіальної диференціації як основа геопросторового аналізу.....	40
3.2. Обґрунтування та розрахунок показників.....	42
3.3. Картографічні інтерпретації результатів аналізу.....	50
ВИСНОВКИ	54
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ	56

ВСТУП

Актуальність дослідження. Україна враховуючи всі чинники, серед багатьох європейських держав має досить вигідне географічне положення. Що є дуже важливим для розвитку внутрішнього та зовнішнього туризму.

На перетині багатьох доріг зі сходу на захід і з півдня на північ. Дороги, що з'єднують великі та інші міста, прокладені по всій країні. В Україні є майже всі існуючі природні зони, які дають змогу мандрівникам чи туристам вибрати найбільш підходящу територію для відпочинку.

На сучасному етапі актуальність дослідження рекреаційно-туристичного потенціалу України полягає у дослідженні теоретичних основ, а також у аналізі рівня забезпеченості рекреаційно-туристичним потенціалом України.

Необхідність вивчення рекреаційно-туристичного потенціалу полягає також у доленосних та історичних змінах, які відбуваються через повномасштабну війну російської федерації в Україні. Оскільки велика кількість галузей та сфер діяльності, зокрема й індустрія туризму, опинилися у дуже скрутному становищі через війну та через пандемію COVID-19.

Саме тому, маючи високий ступінь забезпечення рекреаційними ресурсами та сприятливі природньо-кліматичні умови, туристична галузь України має бути організована таким чином, щоб забезпечити задоволення туристичних інтересів і потреб з урахуванням суспільно-політичних та соціально-економічних умов, та без шкоди для рекреаційного потенціалу.

Враховуючи кількість наукових досліджень з окресленої проблематики, все ж, залишаються білі плями у ряді важливих теоретичних та практичних питань. Визначення рівня рекреаційного потенціалу України та забезпеченість рекреаційними ресурсами є питанням, що постає найбільш часто у наукових дослідженнях та публікаціях, що вказує на актуальність даного питання та недостатнє його вивчення.

Мета дипломної роботи – виявити та обґрунтувати геопросторові параметри туристично-рекреаційного потенціалу України.

Досягнення поставленої мети передбачає вирішення таких **завдань**:

- 10) Розкрити зміст, структуру, функції та рекреаційно-туристичний потенціал;
- 11) Визначити туристичні ресурси, як основу формування рекреаційно-туристичних систем;
- 12) Ознайомитися із сутністю та методами геопросторового дослідження туристично-рекреаційного потенціалу;
- 13) Здійснити загальну характеристику системи рекреаційно-туристичного потенціалу України;
- 14) З'ясувати структуру та особливості функціонування регіональних систем рекреаційно-туристичного потенціалу;
- 15) Навести приклади локальних та дискретних систем рекреаційно-туристичного потенціалу;
- 16) Розглянути методику аналізу територіальної диференціації як основи геопросторового аналізу;
- 17) Здійснити обґрунтування та розрахунок показників геопросторового аналізу рівня забезпеченості рекреаційно-туристичним потенціалом України;
- 18) Охарактеризувати картографічні інтерпретації результатів аналізу.

Об'єктом дослідження є туристично-рекреаційний потенціал України як сукупність природних, культурно-історичних та соціально-економічних передумов для організації туристичної діяльності.

Предметом дослідження є аналіз рекреаційно-туристичного потенціалу України у геопросторовому контексті.

Методологічна база. Задля досягнення поставлених у дослідженні завдань було застосовано сукупність підходів та методів:

- 1) структурно-логічний аналіз та узагальнення – для логічного та упорядкованого викладу інформації та підведення підсумків;
- 2) узагальнення та систематизації – для систематизації та узагальнення понять та категоріального апарату, обґрунтування нових положень;

- 3) аналізу та синтезу – для визначення особливостей і проблем рекреаційно-туристичного потенціалу України, чинників, що на нього впливають;
- 4) схематичного та графічного зображення – для наочного подання отриманих результатів дослідження та аналітичних даних;
- 5) раціоналістичні моделі – для оцінки впливу факторів на розвиток туристично-рекреаційного потенціалу та туристичної галузі України;
- 6) методи геопросторового аналізу – районування, аналізу територіальної диференціації, картографічний.

Вказана методологічна база дозволила здійснити науково-обґрунтований аналіз мети й завдань, сформулювати обґрунтовані висновки наукового дослідження.

Практичне значення дослідження полягає у вивченні особливостей рекреаційно-туристичного потенціалу України та у визначенні недосконалостей та потенційно сильних сторін рекреаційно-туристичного потенціалу України.

Апробація дослідження. Окремі положення та висновки роботи доповідалися на науковій конференції у м. Львів, 29-31 жовтня у доповіді «Методичні особливості оцінки туристично-ресурсного потенціалу України»; науково-практичному семінарі «Туристичне регіонаознавство» у м. Київ, 24 жовтня у статті «Рекреаційно – туристична діяльність як наукова категорія».

Структура й обсяг роботи. Дослідження складається зі вступу, трьох розділів (9 підрозділів), висновків і списку використаних джерел (62 пункти). Кваліфікаційна робота містить 3 таблиці, 8 рисунків. Загальний обсяг роботи складає – 61 сторінку.

РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИКО-МЕТОДОЛОГІЧНІ ОСНОВИ ГЕОПРОСТОРОВОГО ДОСЛІДЖЕННЯ РЕКРЕАЦІЙНО- ТУРИСТИЧНОГО ПОТЕНЦІАЛУ

1.1. Зміст, структура, функції рекреаційно-туристичного потенціалу.

Галузь туризму в першу чергу розвивається там, де є інфраструктура, природні та історичні пам'ятки тощо. Місця що можуть здійснити певне враження, в умовах жорсткої конкуренції на ринку потребують реклами та інвестиції. Тут варто звернути увагу на те, що зростання рекреаційно-туристичного потенціалу України прямим чином впливає на стан економічного та іміджевого розвитку держави. Однак для збільшення рекреаційно-туристичного потенціалу України та розроблення стратегій до його розвитку, необхідно розібратися в змісті та суті поняття.

На сучасному етапі існує досить велика кількість трактувань поняття рекреаційно-туристичного потенціалу.

Першочергово з'ясуємо суть поняття «потенціал». В сучасній літературі нам нього покладають такі значення – потужність, можливість, сукупність засобів, здібності, резерви, джерела, запаси, ресурси, що використовують у будь-яких цілях. Потенціал складається з декількох проявів, які в сукупності позначають його сутність: [52].

- потенціал визначає минуле з точки зору відображення сукупності накопичених властивостей, обумовлюють здатність до будь-якої діяльності і досягнення будь-яких цілей (потенціал приймає значення «ресурс»);

- потенціал відображає даний з точки зору практичного застосування і використання наявних здібностей (потенціал має значенням «резерв»);

- потенціал розвитку (майбутнє), в процесі якого сформується нові здібності (потенціал має значення «можливості») [7].

Саме поняття «потенціал», є багатограним та пояснюється різноманіттям об'єктів, до яких воно застосовується. Головне, що об'єднує різні потенціали,

полягає в тому, що практично всі вони містять певну сукупність можливостей чи здібностей в тій сфері, де застосовується те чи інше визначення.

Отже, поняття «потенціалу» означає наявність у будь-чого прихованих можливостей, або спроможність діяти та розвиватися у певних сферах. Часто у науковій літературі зустрічається ототожнення понять «потенціал» та «ресурси». До прикладі, академік Л. І. Абалкін зазначає, що «потенціал» (економічний, підприємницький, виробничий) – це узагальнена, збірна характеристика ресурсів, прив'язана до місця та часу [6, с. 24]. В. М. Архангельський під потенціалом розуміє засоби, запаси, джерела, які є в наявності і можуть бути мобілізовані для досягнення певної мети або розв'язання певної проблеми, тобто сукупність реальних нагромаджених ресурсів [44, с. 6].

Головною відмінністю між поняттями «ресурси» і «потенціал» є те, що ресурси існують незалежно від суб'єктів економічної діяльності, а потенціал окремого підприємства, суспільства в цілому невіддільний від суб'єктів діяльності. Тобто «потенціал», окрім матеріальних і нематеріальних засобів, включає здібності працівника, колективу, підприємства, суспільства в цілому до ефективного використання наявних коштів або ресурсів [17, с. 141].

Загалом пропонується підтримати підхід, який розмежовує поняття «туристичні ресурси» та «туристичний потенціал» та розглядає їх з точки зору можливостей і можливостей суб'єктів туристичної діяльності використовувати ресурси як потенціал. Від можливості використання туристичних ресурсів в організації та розвитку туристичної діяльності на певній території залежить формування туристичного потенціалу регіону. Здатність суб'єктів господарювання туризму ефективно використовувати туристичний потенціал регіону забезпечить успішний розвиток як суб'єктів господарювання туризму, так і регіону.

Отже, можна стверджувати, що на основі аналізу туристичних ресурсів кожен регіон продукує туристичний потенціал, який відповідає можливостям суб'єктів туристичної діяльності щодо використання туристичних ресурсів

регіону. Туристичний потенціал сприяє підвищенню привабливості території для туристів, а туристичні регіони є перспективними.

Для подальших досліджень важливим є встановлення співвідношення понять «туризм» і «рекреація». Відповідно до чинного законодавства України, «туризм – тимчасовий виїзд особи з місця проживання в оздоровчих, пізнавальних, професійно-ділових чи інших цілях без здійснення оплачуваної діяльності в місці, куди особа від'їжджає» [3]. Положення Міністерства охорони навколишнього природного середовища України «Про рекреаційну діяльність у межах територій та об'єктів природно-заповідного фонду України» визначає рекреацію, як «відновлення за межами постійного місця проживання у визначених згідно із законодавством місцях природно-заповідних територій та об'єктів розумових, духовних і фізичних сил людини, що здійснюється шляхом загальнооздоровчого, культурно-пізнавального відпочинку, туризму, оздоровлення, любительського та спортивного рибальства, полювання тощо» [8].

Відповідно, туризм і рекреація розрізняються за обсягом понять: рекреація включає короткочасну рекреаційну діяльність, тоді як туризм характеризується зміною звичного середовища, звичного способу життя. Зміст цих понять різниться залежно від подорожі з діловою метою (діловий туризм) – для туризму вони є його невід'ємною частиною, тоді як рекреація не враховує згаданий вид діяльності. Отже, туризм постає як форма і елемент рекреації, а рекреація означає відпочинок, оздоровлення, відновлення фізичних і психічних сил [38].

Необхідно з'ясувати суть терміна «рекреаційний потенціал», який було введено у 1980-х рр. М. Ф. Реймерсом та О. В. Яблоковим. Науковці рекреаційний потенціал визначали «одним з показників природного потенціалу, що відображає ступінь спроможності природної території чинити на людину позитивний фізичний, психічний і соціально-психологічний вплив під час відпочинку» [43, с. 47].

За визначенням О. І. Шаблія і З. О. Касянчука, рекреаційний потенціал – «система природних і суспільних об'єктів, їх властивостей і відношень, які можуть використовуватись або використовуються для цілей оздоровлення чи

відновлення (рекреації), поповнення, розширення чи нагромадження (аккумуляції) духовних і фізичних сил людини у вільний від основного виду її діяльності час» [59, с. 44].

Логічним є те, що під рекреаційним потенціалом слід розуміти сукупність рекреаційних ресурсів конкретної території на визначену дату, які використовуються або можуть використовуватися для рекреації. Туристичний потенціал підкреслює приналежність потенціалу до сфери туризму, а рекреаційний потенціал сприяє відновленню сил людини в процесі відпочинку [38].

Туристично-рекреаційна потенціал означає наявність на тій чи іншій території можливостей і засобів, які за певних умов можуть бути використані для досягнення поставленої мети – розвитку туризму. Визначення можливостей розвитку тих чи інших видів туризму на конкретній території засноване комплексному вивченні та практичному використанні ряду елементів туристично-рекреаційного потенціалу.

Горин В. Г. під рекреаційно-туристичним потенціалом розуміє «сукупність як безпосередньо рекреаційно-туристичних ресурсів, так і всіх наявних ресурсів (природно-ресурсні, виробничі, трудові, фінансово-інвестиційні, технологічні, інформаційні та екологічні) і можливостей відповідного регіону, які можуть використовуватись або використовуються в цілях виконання фізіологічного існування людини (відпочинок, оздоровлення та туризм), забезпечення діяльності суб'єктів рекреаційно-туристичної сфери економіки, досягнення стійкості регіонального розвитку [11, с. 197].

Таким чином, рекреаційно-туристичний потенціал території визначають як сукупність (комплекс) усіх умов і ресурсів, що забезпечують рекреаційно-туристичну діяльність [50].

Необхідно зазначити, що головними елементами рекреаційно-туристичного потенціалу є сукупність рекреаційних умов і ресурсів, сформована рекреаційно-туристична інфраструктура, сфера послуг, розвинені галузі і види економічної діяльності, що надають послуги відпочинку, оздоровлення та

туризму потокам рекреантів і мандрівників, органи і структури організації та управління рекреаційно-туристичної діяльності, населення, що формує потоки рекреантів і туристів і забезпечує функціонування рекреаційно-туристичної діяльності [50].

Важливою складовою рекреаційно-туристичного потенціалу є туристична привабливість рекреаційних об'єктів і територій. З нею пов'язана характеристика рекреаційної ємності територій, що визначає верхні межі потоків рекреантів та туристів, що не порушують природну, екологічну та соціально-економічну рівновагу у місцях рекреації та туризму.

Туристичному потенціалу можна дати наступну характеристику – важливий фактор розвитку туризму та підвищення зацікавленості та конкурентних переваги територій. Туристичний потенціал визначає можливість створення нового туристичного продукту.

Рекреаційно-туристичний потенціал – базова категорія рекреаційно-туристичної діяльності, достатньою мірою розроблена і у ресурсознавстві, і у рекреаційній географії. Дане поняття поєднує диференційні (компонентні) оцінки рекреаційних умов і ресурсів з їх інтегрованим представленням. При цьому слід пам'ятати, що інтегровані оцінки можуть бути багаторівневими відповідно до предметного об'єднання компонентних оцінок, яке може мати різні варіанти об'єднання та узагальнення [50].

Необхідно зазначити, що вивчення рекреації й туризму здійснюється за допомогою різних підходів і методів, при виборі яких серед спеціалістів немає одностайності. Як правило, дослідження туристично-рекреаційної діяльності ґрунтується на застосуванні таких підходів як системний, регіонально-цілісний, соціо-економічний та історико-логічний [38].

У різних авторів перелік складових рекреаційно-туристичного потенціалу дещо різний, різними бувають і принципи змістовного об'єднання та інтеграції вихідних компонентних оцінок рекреаційних умов і ресурсів. Разом з тим домінує комплексний підхід до характеристик умов і ресурсів, орієнтований на встановлення інтегрального рекреаційно-туристичного потенціалу. За однією з

розробок [44], РТП представляють як поєднання чотирьох його компонентів – природноресурсного, історико-культурного, економічного та соціального.

Рекреаційно-туристичний потенціал країни (регіону) характеризують за такими складовими:

- 1) рекреаційно-туристичні ресурси – природні, природно-економічні, культурно-історичні, соціально-економічні;
- 2) туристичні дестинації – об'єкти, місця показу, туристичні маршрути;
- 3) інфраструктура рекреаційно-туристичної діяльності – заклади розміщення та харчування, транспорт і зв'язок, заклади дозвілля та розваг, фінансове обслуговування та страхування, мережа технічних засобів інформації, медичне обслуговування, громадська безпека;
- 4) для в'їзного туризму: менталітет населення (традиції, звичаї, гостинність, одяг, смаки, вдача), історія краю;
- 5) для виїзного туризму: кількість населення, рівень доходів, якість життя, менталітет населення;
- 6) сфера послуг та її орієнтація на РТД;
- 7) ресурси організації, маркетингу та менеджменту РТД;
- 8) екологічна ситуація та природоохоронна діяльність;
- 9) нормативно-правова база РТД;
- 10) правопорядок та особиста безпека рекреантів і туристів;
- 11) підтримка РТД органами державного управління та місцевого самоврядування [50].

Отже, ми погоджуємося з думкою Святохо Н. В. та інших науковців, про те, що зміст поняття рекреаційний потенціал, максимально наближеному до сутності туристичного, оскільки між туристичною та рекреаційною діяльностями багато спільного: для здійснення діяльності необхідна наявність об'єктивних природних, економічних та екологічних передумов, потрібна тимчасова зміна місця перебування, види діяльності спрямовані на відновлення духовних, емоційних, фізичних сил людини.

Однак, туристський потенціал дещо ширший за змістом рекреаційного, оскільки включає не тільки оздоровлення та рекреацію, але й інші види відпочинку, не завжди безпосередньо тісно взаємопов'язані з відновленням ресурсів людського організму.

Туристський потенціал підкреслює приналежність різних можливостей території до здійснення туристичної діяльності, рекреаційний же передбачає наявність можливостей до відновлення сил людини в процесі відпочинку.

1.2. Туристичні ресурси, як основа формування рекреаційно-туристичних систем.

Під туристичним потенціалом ми розуміємо сукупність природних, культурно-історичних та соціально-економічних передумов для організації туристичної діяльності на певній території; сукупність на певній території природних та рукотворних об'єктів, а також умов, можливостей та засобів, придатних для формування туристичного продукту та здійснення відповідних турів, екскурсій, програм.

Структура туристичного потенціалу територій включає дві групи – туристичні ресурси (природні та культурно-історичні) та туристичну інфраструктуру (розміщення, харчування, транспорт, розваги та ін.), які, у свою чергу, включають відповідні підгрупи.

Ресурси, їх розмір, структура, динаміка та збалансованість джерел формування є важливими чинниками туризму та рекреаційного розвитку регіону. Туристичні ресурси та туристична інфраструктура включають загальну підгрупу – соціально-економічні ресурси, до яких належать такі елементи: трудові, інформаційні, управлінські, матеріально-технічні та інші [24, с. 27].

Велика кількість дослідників не розділяють категорії «туристичний потенціал», «туристичні ресурси» та «рекреаційні ресурси», і тому, широко застосовують концепції туризму та рекреаційних ресурсів як комплекс

природних і техногенних об'єктів, необхідних для виробництва туристичного продукту [37].

У процесі інтенсивного розвитку туристичної діяльності формується, уточнюється та вдосконалюється понятійний апарат, що відноситься до туристично-рекреаційної сфери. Спочатку в наукових колах було вирішено використовувати категорію «рекреаційний» (рекреаційна діяльність, рекреаційні ресурси). На сучасному етапі використовується комплексне поняття, яке об'єднує різні сфери діяльності в одного туристично-господарського комплексу [44].

Беззаперечним є те, що в основі туристично-рекреаційного потенціалу є туристичні ресурси. Наявність лише ресурсної компоненти вже забезпечує мінімальний рівень розвитку туристично-рекреаційної сфери. Завдяки наявності в межах певної території мінеральних джерел, історико-культурних пам'яток чи сприятливих кліматичних умов ця місцевість набуває інтересу у туристів. Це пояснюється тим, що людині для відтворення витраченої за час трудової діяльності енергії достатньо змінити традиційне оточення, виїхати за межі постійного місця проживання, навіть за умови відсутності комфортабельних засобів розміщення та якісної туристичної інфраструктури [44].

Однак, здобути високий соціально-економічний ефект від розвитку туризму можна лише після здійснення заходів щодо благоустрою території, розвитку матеріально-технічної бази туризму тощо.

Фундаментальним у туризмі є цілеспрямоване та раціональне використання туристичних ресурсів, які є об'єктом інтересу мандрівника і можуть задовольнити потреби людей, що виникають під час подорожі. Там, де немає туристичних ресурсів, туризм в принципі не може існувати. Для того, щоб туризм почав розвиватися в будь-якому регіоні, необхідно мати в ньому певний набір туристичних ресурсів. Під визначенням «ресурси») розуміють матеріальні цінності, цінності, запаси, засоби, які можуть бути використані в разі потреби. [50].

Найбільш повний перелік ресурсів, які є основою економічного зростання і розвитку туризму, можна представити так:

- 1) земельні, водні, лісові та інші рекреаційно-туристичні природні ресурси;
- 2) капітал (фінансові ресурси);
- 3) людські (трудові) ресурси; 4) підприємницька сфера, підприємницькі ідеї;
- 5) інновації;
- 6) інформація;
- 7) знання [45, с.118].

Ми погоджуємося з думкою багатьох дослідників, що поняття «туристичні ресурси» і «рекреаційні ресурси» можна використовувати як синоніми. Відповідно, словосполучення «рекреаційно-туристичний», «туристично-рекреаційний» або «курортно-туристичний» слід вважати не самостійною категорією ресурсів, а розглядати лише як додатково пояснювальні вислови.

Найточнішим для розуміння туристичних ресурсів, як ресурсів економічної діяльності, є визначення Всесвітньої туристичної організації (ЮНВТО). Яка рекомендує визначати туристичні ресурси як такі, що характеризують пропозицію туристичного продукту (природні й енергетичні багатства; інституційні, політичні, юридичні та адміністративні аспекти; різні блага та послуги, транспорт і устаткування, що складають специфіку інфраструктури туризму) та його попит (людський чинник, економічна і фінансова діяльність, соціальні аспекти) [21, с.42].

Загалом, визначення та трактування поняття «туристичні ресурси» достатньо широке, а номенклатура туристичних ресурсів практично безмежна.

Найбільш вдалим визначенням, за думкою О. О. Любіцевої та нашою, є: «туристичні ресурси – це ті об'єкти природи, історії, культури, поточні події, явища, які можуть бути використані при створенні та реалізації туристичного продукту. Туристичні ресурси – це частина туристично-рекреаційного потенціалу певної території, яка включена до складу туристичного продукту і підлягає реалізації з туристичною метою» [26, с.74].

Варто вказати, що туристичні ресурси приносять користь тільки при використанні сукупності декількох видів ресурсів спроможних допомогти в досягненні поставленої мети, тобто ресурси, які є компонентом туризму як цілісної системи, самі утворюють своєрідну базову підсистему. Деякі фахівці вважають, що туристичні ресурси не можуть існувати як такі без наявності певних умов, до яких відносяться:

- 1) турист, який їх використовує;
- 2) визначене місце, де вони розташовані і можуть використовуватись;
- 3) особлива прикмета, образ, які роблять їх винятковими [39, с.177].

Багатоманітність туристичних ресурсів актуалізує необхідність у їх класифікації та структуруванні.

Професор О. О. Любіцева класифікує туристичні ресурси застосовуючи декілька підходів:

- 1) сутнісний – з предметною сутністю ресурсу;
- 2) діяльнісний – за характером використання в туризмі;
- 3) атрактивний – за мірою та формою залучення до туристичної діяльності;
- 4) ціннісний, оснований на унікальності даного ресурсу;
- 5) функціональний, оснований на неповторності туристичних умов і ресурсів у поєднання з комплексністю їх використання;
- 6) еколого-економічний – за споживчою вартістю ресурсу [26, с.76].

Однак, вказані підходи не вичерпують того різноманіття класифікаційних схем туристичних ресурсів, які пропонуються у спеціальній літературі. Найбільш поширеними є класифікації туристичних ресурсів, які запропоновані польським дослідником М. Труасі та французьким вченим П. Дефером.

В основі класифікації М. Труасі лежить розподілення туристичних ресурсів на створені і не створені працею людини. Він виділяє три групи туристичних ресурсів:

1. Природні туристичні ресурси: клімат, повітря, краєвид, моря, річки, ліси, які він визначає як «потенційний туристичний капітал»;

2. Туристичні ресурси, створені працею людини: архітектурні споруди, пам'ятки, витвори мистецтва. Вони є об'єктами показу або екскурсій;
3. «Додаткові» туристичні ресурси, які створені працею людини для надання послуг туристам. Сюди М. Труасі включає також інфраструктуру місць перебування туристів і всі підприємства з прийому та обслуговуванню туристів.

На відміну від М. Труасі, П. Дефер не відносить до туристичних ресурсів заклади з прийому і обслуговування туристів. П. Дефер усі туристичні ресурси поділяє на чотири групи, кожна з яких має певні елементи:

- 1) гідром – ресурси, до складу яких входить вода;
- 2) фітом – природні туристичні ресурси, до складу яких входить земля;
- 3) літом – все, що створено працею людини і викликає інтерес туристів або само собою, або завдяки своєму призначенню;
- 4) антропом – туристичні ресурси, які включають всі види людської діяльності, що викликають інтерес туристів, незалежно від навколишньої ситуації [Оцінка Герасименко].

О. Бейдик поділяє рекреаційно-туристичні ресурси на такі групи:

- природно-географічні;
- природно-антропогенні;
- суспільно-історичні;
- об'єкти рангу суперточка-тур.

Зауважимо, що суперточка-тур – це локальна (просторово обмежена) територія антропогенного або природного походження, що являє собою унікальне поєднання природних компонентів (пейзажне різноманіття) і характеризується суттєвою соціально-історичною значністю подій, які відбувались (відбуваються) в її межах або в межах простору, який візуально сприймається з цього місця (за О. Бейдиком) [7].

У загальному, у більшості класифікацій виділяється в їх структурі дві головні компоненти: природна і антропогенна, які в свою чергу розділяються на кілька компонентів.

Таким чином, туристичні ресурси – це сукупність природних і антропогенних ресурсів відповідної території, які задовольняють різноманітні потреби туриста й можуть використовуватись з метою відпочинку, туризму та оздоровлення. Завдяки наявності на певній території бальнеогрязевих джерел, історико-культурних пам'яток, сприятливих кліматичних умов, мальовничих ландшафтів може розвиватись туристично-рекреаційна діяльність [8].

Необхідно зазначити, що природні ресурси завжди слугували основою для розвитку туризму. Природні ресурси виконують велику кількість функцій. Однією з найважливіших функцій є можливість їх використання як засобу відновлення фізичних і духовних сил людини. Природні туристичні ресурси необхідно розглядати як ресурси, що активно використовуються для збереження або підтримки здоров'я індивідуума. До них можна віднести як окремі компоненти природи, так і природний комплекс в цілому.

Антропогенні туристичні ресурси глибинно відрізняються від природних, проте їх взаємопроникнення в туристичних дестинаціях робить розмежування між природними та антропологічними ресурсами достатньо умовним. Існують, наприклад, такі ресурси як створені людиною водоймища, що за своїм походженням є антропогенними ресурсами, але їх подальше використання і розвиток цілком підпорядковуються природним закономірностям. Переважання антропогенних ресурсів в окремих дестинаціях призводить до виникнення і розвитку таких видів туризму як культурно-пізнавальний, діловий, релігійний. [38].

Отже, важливою ознакою туристичних ресурсів є те, що після їх використання туристами їх корисні властивості зберігаються, тому вони відіграють роль засобів праці у туризмі, завдяки яким можуть вироблятися різноманітні за своїм характером туристичні продукти та може здійснюватися подальший розвиток туристичної галузі. Таким чином туристичні ресурси є основою рекреаційно-туристичного потенціалу.

1.3. Сутність та методи геопросторового дослідження туристично-рекреаційного потенціалу.

У першу чергу, задля забезпечення стабільного розвитку туристичної сфери послуг є оцінка її ресурсного потенціалу. Дослідження та оцінка туристичних ресурсів є важливим чинником для планування індустрії туризму в національному та регіональному масштабі, оптимізація просторової і економічна організація територіального туристично-рекреаційних комплексів.

Нині, у науці накопичено значний пласт досвіду в дослідженні та оцінці туристично-рекреаційного потенціалу. Однак узагальнена та єдина методика досі відсутня. Ймовірно це і є причиною того, що на сьогодні оцінка туристичних ресурсів України та її окремих регіонів здійснюється у вигляді абстрактних, невизначених характеристик.

Методика оцінки величини та ефективності туристичного потенціалу. У цій методиці відбито такі величини, як сумарний обсяг ресурсів туристичного потенціалу, рівень туристичного потенціалу, показник реалізації туристичного потенціалу. Відповідно до цієї методики, комплексну оцінку туристично-рекреаційного потенціалу необхідно проводити, використовуючи економічні методи, які дозволяють вибрати єдині вартісні індекси та провести розрахунок можливого валового доходу за умови повного використання туристичного потенціалу. А кількісним виразом потенціалу може бути певна кількість туристів, які розміщуються на певній території без шкоди для навколишнього середовища, населення, культурно-історичним об'єктам, якості відпочинку, а також розвитку інших секторів економіки [29].

Методика оцінки туристично-рекреаційного потенціалу території, запропонована Ю. О. Худеньких. Автором пропонується бальна оцінка, причому на самому початку оцінюються природний, соціально-економічний та історико-культурний боки. Інші блоки враховуються під час підбиття підсумків.

На думку Ю. А. Худеньких, «туристський потенціал оцінюється щодо найбільш масштабних форм туризму: пізнавального, оздоровчого, спортивного,

лікувального та ділового. Як суб'єкт оцінюється турист, який проживає за межами регіону». Ю. А. Худеньких наводить приклади розрахунку балів за кожним блоком. При розрахунку природного блоку об'єктам місцевого значення присвоювався один бал, регіонального – два бали, федерального – три, зарезервованим об'єктам – один. Кінцевий результат являє собою не суму балів, а частку кожної конкретної території в історико-культурному, природному та соціально-економічному блоках потенціалу.

Методика оцінки туристично-рекреаційного потенціалу територій, запропонована О. В. Дроздовим, полягає у виділенні основних складових елементів туристичного потенціалу, що підлягають оцінюванню. Ці елементи автор розділив на дві базові частини: природні та культурні ландшафти та засоби та умови надання турів. При цьому пам'ятки природи, зоологічні та ботанічні сади та інші екологічні об'єкти та території з культурно-історичною цінністю належать до блоку «природні та культурні ландшафти». До блоку «засоби та умови здійснення турів» автор методики відносить екотехнологічні види транспорту, об'єкти розміщення туристів, туристське спорядження, кваліфікованих гідів-екологів, екологічно сприятливу місцевість та ін. Для отримання підсумкової оцінки автор переводить усі кількісні оцінки у якісні. Градації якісної шкали: дуже низька, низька, середня, висока, дуже висока. Потім ту чи іншу якісну шкалу автор рекомендує перевести до п'яти-або семибальної. Далі здійснюється підсумовування балів [29].

Методика оцінки туристично-рекреаційного потенціалу, запропонована М. В. Гудковських. Автор здійснює комплексну методику оцінки туристично-рекреаційного потенціалу дестинації. Пропонується застосувати метод балансу для розрахунку потенціалу, який забезпечує базу для порівняльного аналізу туристичного освоєння та потенційних можливостей великої за площею території. Метод дозволяє скласти уявлення про наявність і про обсяг туристичних ресурсів і визначити пріоритетні напрями туристичної діяльності в кожному суб'єкті і муніципальній освіті. У запропонованій методиці основна увага приділяється опису послідовних етапів оцінки методом балансу,

визначення виділених критеріїв оцінки. Основною перевагою даного методу є спроба врахування всього різноманіття чинників, що впливають на становлення туристично-рекреаційного потенціалу у регіоні.

Загальний вид розрахунку туристично-рекреаційного потенціалу, запропонований М. В. Гудковських, розраховується за формулою:

$$\text{ТПР} = (|\text{П}| + |\text{КІ}| + |\text{СЕ}| + |\text{ТБ}|) - (|\text{НФ}| + |\text{ЕС}|), \quad (1)$$

де П - природний блок;

КІ - культурно-історичні ресурси;

СЕ - соціально-економічні умови;

ТІ - туристичний блок;

НФ- Несприятливі фактори;

ЕС – екологічна ситуація.

Методика оцінки туристично-рекреаційного потенціалу, розроблена колективом авторів О. О. Ушакової, І. І. Золотарьовим, С.А. Вдовіним [35]. Авторами запропоновано комплексну методику комплексної оцінки ресурсів розвитку туризму. Проведення комплексної оцінки ресурсів розвитку туризму було розбито на шість етапів:

1. виділення об'єкта оцінки, виділення суб'єкта оцінки – організаторів туристичної діяльності в регіоні, споживачів туристичних послуг;
2. формування критеріїв оцінки, розробка параметрів оцінювання, шкал оцінки;
3. збір інформації, необхідної для оцінки первинної та вторинної;
4. приведення отриманих показників до єдиної системи вимірювань;
5. розрахунок приватних показників потенціалу розвитку туризму за групами ресурсів, розрахунок інтегрального показника потенціалу розвитку туризму в регіоні, перевірка та коригування показників;
6. інтерпретація результатів.

Методика комплексної оцінки складається з 6 послідовних етапів:

- організація експертного опитування для складання переліку провідних оціночних факторів та визначення порогових значень зважувальних коефіцієнтів;
- розробка мережі операційних територіальних одиниць;
- збір та попередній аналіз оціночних даних;
- формування бази даних з тематичною інформацією з допомогою інструментарію MapInfoPro;
- обчислення інтегральних показників, побудова чисельних моделей;
- розробка синтетичної карти туристично-рекреаційного потенціалу території.

Враховуючи необхідність комплексного підходу до оцінювання туристичних ресурсів, ми вважаємо актуальним використовувати методику рейтингової оцінки доповненої двома блоками – «Створення кадастру туристичних ресурсів» і «Паспортизація туристичних територій», які в сукупності і сформулюють модель комплексної оцінки туристичних ресурсів країни та її окремих територіальних одиниць.

Одночасно із запровадженням районування туристичних територій, необхідно враховувати результати їх комплексної оцінки. Доцільним буде використати рекомендацій О. О. Бейдика про те, що аналіз і оцінку рекреаційно-туристичних ресурсів території доцільно проводити в розрізі семи складових: суспільно-географічного, природного, природно-антропогенного, архітектурно-історичного, інфраструктурного, біосоціального і подійного блоків, кожний з яких має свою методику і технологію дослідження [7, с. 223].

Досить ефективним в науковому та практичному відношенні засобом вивчення сфери послуг є методика аналізу територіальної диференціації показників, що характеризують рівень розвитку та особливості розміщення певних галузей або всієї їх сукупності на території [16].

В цілому аналіз підходів показав, що існуючі методики найчастіше є суб'єктивними, містять, як правило, обмежений набір факторів, що не дозволяють отримати досить комплексну оцінку туристично-рекреаційного потенціалу виділених дестинацій.

РОЗДІЛ 2. СИСТЕМА РЕКРЕАЦІЙНО-ТУРИСТИЧНОГО ПОТЕНЦІАЛУ УКРАЇНИ.

2.1. Загальна характеристика.

Туристично-рекреаційний потенціал України має великі перспективи, відповідно вона може стати туристичною державою світового рівня. Налагодження зв'язків на міжнародному рівні дозволяє знайти нові шляхи для просування національного туристичного продукту на світовому ринку, залучення до світового інформаційного простору, передового досвіду організації туристичної діяльності.

Геополітичне положення України має стратегічну цінність, оскільки Україна знаходиться між Північчю і Півднем Європи, між Європою і країнами Кавказу.

Природно-рекреаційні ресурси – це природні геосистеми, тіла і явища природи, які мають специфічні властивості і можуть бути використані для організації відпочинку та оздоровлення певного контингенту людей в певний час або сезон за допомогою існуючих технологій і наявних матеріальних можливостей.

Рис.2.1. Природні рекреаційно-туристичні ресурси України [61].

Україна має всі необхідні умови і ресурси для розвитку туристично-рекреаційного господарства та перетворення його на провідну галузь економіки і важливу частину європейського туристичного ринку.

До найважливіших рекреаційних ресурсів України в наш час належать бальнеологічні (мінеральні води, грязі, озокерит), кліматичні, ландшафтні, пляжні, пізнавальні.

В Україні наявні мінеральні води всіх основних бальнеологічних груп. Деякі з них, зокрема «Миргородська», «Куяльник», «Поляна квасова», «Березівські мінеральні води», «Нафтуся» і радонові води, мають світове значення та є унікальними. Попереду інтенсивне освоєння сульфідних, залізистих, миш'яковистих та інших мінеральних лікувальних вод. Україна належить до найбагатших на бальнеологічні ресурси країн світу. Найбільшою бальнеологічною областю України є Карпатський регіон, зокрема Передкарпаття. Тут освоєно понад 200 джерел і свердловин мінеральних вод. Першість у регіоні належить трускавецькій «Нафтусі».

Важливим бальнеологічним регіоном є Поділля. Тут розташовано 10 родовищ і 16 ділянок мінеральних вод. Нині у цьому регіоні функціонують такі курорти, як Заліщики (Тернопільська область), Хмільник (Вінницька область) та ін.

Україна володіє практично невичерпними і найбільшими у світі запасами лікувальних грязей, які складаються з різних за природним утворенням і лікувальною дією відкладів морських заток, боліт і озер. Ці грязі містять воду, мінеральні та органічні речовини. Відомі українські грязеві курорти – Бердянськ, Євпаторія, Хаджибейський курорт та ін.

Кліматичні ресурси України з погляду їх рекреаційного використання належать до найкращих: тепле літо і не дуже холодна зима зі стійким сніговим покривом. Ще однією особливістю клімату України є його велика різноманітність. Так, середня річна температура на полонинах Карпат така, як у приполяр'ї (0 °C), а на Південному узбережжі Криму (+12,5 °C) вона відповідає температурі середземноморського узбережжя Франції.

Ландшафтні рекреаційні ресурси України теж доволі багаті та різноманітні. Велику роль тут відіграють рельєф і рослинність. Для нашої держави характерна доволі розчленована поверхня з безліччю мальовничих височин, плато, піднять, останців тощо. Особливо в цьому сенсі виділяється Правобережжя. Тут рельєф у поєднанні з місцевими кліматичними і рослинними ресурсами в цілому є унікальним не лише для Європи, а й для світу (Словечансько-Овруцький, Мізоцький кряжі, Канівські гори, Товтри, Галогори, Розточчя тощо) [23].

Рис.2.2. Мапа ландшафтів України [61].

Світове значення мають в Україні рекреаційні ресурси пляжів, природно-заповідного фонду, спелеоресурси. Пляжні ресурси України зосереджені на приморських територіях Одеської, Миколаївської, Херсонської, Запорізької і Донецької областей та в Криму. В Україні є кілька з найбільших печер світу, які за відповідного обладнання можна перетворити на рекреаційно-туристичні об'єкти міжнародного значення. Зосереджені печери у трьох регіонах: Подільсько-Буковинському (Тернопільська, Хмельницька, Чернівецька, Львівська та Івано-Франківська області), у Криму та Карпатах. В Україні під охороною держави перебувають понад 70 тис. пам'яток історії та культури, серед них понад 12 тис. особливо цінних у туристичному плані пам'яток архітектури, які є зразками монументальних витворів мистецтва, починаючи від III ст. до н. е.

Пам'ятки історії та архітектури на території України розміщені нерівномірно. Більшість із них знаходиться в західних областях України, а також у Київській, Хмельницькій, Вінницькій, Чернігівській, Сумській областях та в

Республіці Крим. Східні та південні області не є настільки багатими на пам'ятки архітектури, – найдавніші з них датуються XVII ст., що пов'язано з пізнім освоєнням території. Найбільше пам'яток історії та архітектури розміщено у Львові (2500) та Львівській області. Особливо цінними є архітектурні ансамблі площі Ринок (XV–XIX), вулиць Вірменської (XIV–XIX) та Руської. Мистецьку цінність європейського масштабу мають ансамблі Успенської церкви (XVI–XVII), Святоюрського (XVII) та Вірменського (XIV–XVIII) соборів; Домініканського костелу (XVIII). Другим містом в Україні за кількістю пам'яток архітектури є Київ (понад 1500). Передусім це споруди епохи Київської Русі – Золоті ворота (1037), Софіївський собор (1037), Видубицький монастир (XI), ансамбль Києво-Печерської лаври (XI). Кам'янець-Подільський – місто-заповідник, що за кількістю пам'яток архітектури (понад 150) посідає третє місце в Україні. Особливу цінність становлять Стара фортеця (XI–XVIII), церкви, костели, житлові та цивільні споруди. В Україні збереглися пам'ятки, пов'язані з колонізацією Причорномор'я стародавніми греками. Це руїни Херсонесу і Пантікапея в Криму, Ольвії в Миколаївській області. Через часті напади на землі України іноземних загарбників на її території споруджено чимало замків і фортець, які мають європейське значення. До найцінніших варто віднести замки в Ужгороді, Кременці, Луцьку, Острозі та ін.

В Україні останнім часом активно розвивається подієвий туризм з використанням подієвих туристичних ресурсів. Серед найбільш відвідуваних подій можна назвати наступні: Гуморина в Одесі; Джазовий фестиваль в Коктебелі; Таврійські ігри в Новій Каховці; Етнофестиваль «Шешори»; Національний Сорочинський ярмарок; Казантіп; Всеукраїнський фестиваль популярної і рок музики «Тарас Бульба»; Чорноморські ігри; Дні міст України (День Києва і т. д.); Червона рута; Всеукраїнський молодіжний фестиваль «Перлини сезону»; Рок Екзистенція; Міжнародний Гуцульський фестиваль; КиївМузикФест (Київ); Форум музики молодих (Київ); «Прем'єри сезону» (Київ) «Музична Трибуна Київської Молоді» (Київ); «Тера Героїка» (Камінець-Подільський); Столичне Автошоу; Футбольні ігри української збірної

і клубів, Ліга Чемпіонів, Кубок УЄФА і ін.; Кубок Дерюгиной; Кубок Вадима Гетьмана; Раллі (PRIME Yalta Rally 2008 і ін.); Концерти 35 зарубіжних і відчизняних зірок; Сучасне мистецтво в Україні від Pinchukartcentre; Міжнародні і всеукраїнські виставки та ін. [23].

2.2. Регіональні системи рекреаційно-туристичного потенціалу: структура та особливості функціонування.

На сучасному етапі, розвиток туризму та рекреації суттєво впливає на економічний розвиток України та її регіони. Це викликає інтерес багатьох науковців до проблем становлення і розвитку сфери туризму та рекреації регіонів, для якого характерна наступність зростання потреб у туристично-рекреаційних послугах, залучення нових ресурсів та інвестицій, підвищення якості туристично-рекреаційних комплексів регіону.

З-поміж багаточисельних термінів, які в науковій літературі використовуються для характеристики туристично-рекреаційної сфери, використовуються поняття «туристично-рекреаційна система», «регіональна рекреаційна система», «територіальна рекреаційна система» [31].

З огляду на наявність різноманітних підходів до вивчення туристично-рекреаційних систем постає проблема інтегрального розуміння сутності дефініції.

Туристично-рекреаційна система є складним і багатоаспектним явищем, основною метою якого є задоволення туристично-рекреаційних потреб людей, що становить структуру із взаємопов'язаних елементів у взаємодії із навколишнім середовищем. Наприклад, Л. Г. Лук'янова визначає туристично-рекреаційну систему як «сукупність взаємодіючих структур, елементів і явищ, які направлені на забезпечення рекреаційних потреб суспільства» [28, с. 154].

Ф. Ф. Мазур розглядає туристично-рекреаційну систему як «систему відкритого типу, яка знаходиться у постійній взаємодії із зовнішнім середовищем» [27, с. 18].

В. С. Преображенський туристично-рекреаційну систему розуміє як «сукупність територіальних мереж підприємств різноманітних субгалузей рекреаційного господарства» [42, с. 5], що, на його думку, володіють не лише інтегральними, а й власними закономірностями розміщення та розвитку з погляду територіальної диференціації економіки.

Територіальні туристично-рекреаційні системи формуються на основі об'єктів, які задовольняють потреби людей у туризмі та рекреації, тому їх розглядають як рекреаційні ресурси, одна частина яких безпосередньо споживається населенням під час неорганізованого відпочинку, а інша – пов'язана зі спеціальними закладами та установами сфери обслуговування, що реалізують рекреаційну функцію (будинки відпочинку, санаторії, пансіонати тощо).

Н. В. Фоменко розглядає територіальну туристично-рекреаційну систему як функціональну систему, яка представлена блоками, які є системами нижчого порядку:

- 1) група рекреантів;
- 2) природні та культурні комплекси;
- 3) технічна система;
- 4) група обслуговуючого персоналу;
- 5) система органів управління туристично-рекреаційної системи.

І. В. Зорін, В. С. Преображенський та Ю. О. Веденін [42, с. 77–84] виокремили такі типи територіальних туристично-рекреаційних систем. За функціями рекреаційної діяльності розрізняють лікувальний, спортивний і пізнавальний типи систем; за ступенем співвідношення в організації відпочинку незміненої природи та технологічних систем – урбанізований із такими підтипами: міста-курорти, міста-екскурсійні центри, дачні селища та неурбанізований із підтипами прогулянкові парки, спортивні парки, мисливські

(риболовні) парки, архітектурно-історичні парки; за територіальною орієнтацією – територіальні рекреаційні системи світового, всесоюзного, міжагломераційного та міського значення [28].

Концептуально-понятійна система застосовується в науці для виділення та структурування поняття, його дотичних чи близьких понять, опрацювання та унаочнення процесів чи структур, що мають розмитий характер при термінуванні певного поняття, явища, об'єкту тощо. Для цього необхідно розглянути теоретико-методологічні напрацювання в галузі економічних та географічних наук, сформулювати загальні принципи виділення рекреаційно-туристичного комплексу, склад та структуру цього поняття.

Отже, принципами виділення рекреаційно-туристичної системи є:

- територіальність;
- наявність природних ресурсів;
- наявність культурно-історичних та етнічних ресурсів;
- створена інфраструктура;
- базова соціально-економічна система [5].

Рекреаційно-територіальна система прив'язана до території, має межі, тому дискретна. Нехтування принципом територіальності створює проблеми формування та розвитку засобів переміщення туристів, подальшого планування та розвитку рекреаційних територій. Наявність природних та культурно-історичних і етнічних ресурсів є основою для розвитку туризму взагалі. Незалежно від того, на якому рівні освоєні ці ресурси, вони складають рекреаційно-туристичний потенціал території, що використовується або може використовуватись у туристичній діяльності.

Ще одним аспектом територіальності є можливість виділення комплексів за масштабами: локальний, регіональний (мікро-, мезо-, макрорівень). Необхідність транспортних шляхів, засобів розміщення та харчування, засоби зв'язку полягають у можливості переміщення та розміщення туристів, які на певний термін зупиняються в рекреаційних територіях або територіях, де концентруються культурно-історичні ресурси. Наявність інфраструктури

створює як передумови для розвитку туризму, так і формує умови переміщення туристів, складає основу туристичної логістики. Туристична галузь у даному випадку з одного боку спирається на існуючу транспортну систему, мережу закладів гостинності, так і сприяє появі нових закладів гостинності (ресторанно-готельна сфера), модернізації транспортної системи та засобів зв'язку, а також формуванню нових логістичних маршрутів.

Таким чином, керуючись науковими підходами, теоретичними та методологічними засадами, можна стверджувати, що рекреаційно-туристична система є динамічною, що має межі, дискретною, багатокomпонентною, має територіальну приналежність і значною мірою залежить від територіальної організації суспільства.

2.3. Приклади локальних та дискретних систем.

Під поняттям локальної туристичної системи, на думку Доана П. В., розуміють виокремлену на основі виробничих і суспільно-географічних зв'язків територію, що спеціалізується на туристичній діяльності, володіє необхідними природними та історико-культурними ресурсами та функціонує за рахунок мережі тісно взаємопов'язаних підприємств (здебільшого малих і середніх), кожне з яких відповідає за надання одного або декількох видів послуг. Концепція ЛТС була розроблена італійськими науковцями на основі економічних і суспільногеографічних теорій, а також принципів системного підходу. Останні 12 років дана модель територіальної організації туристичної діяльності успішно функціонує в Італії, при чому вона затверджена на законодавчому рівні. Локалізація управління, планування і фінансування туризму має ряд позитивних наслідків для місцевої економіки, населення і збалансованого використання рекреаційних ресурсів [15].

Поняття «локальна туристична система» тісно пов'язане з терміном «дестинація». Якщо дестинацією може виступати як окремий населений пункт чи невеликий туристичний регіон, так і ціла країна або мезорайон світу, то ЛТС

має незначну, чітко визначену територію. Термін «дестинація» не має чіткої територіальної прив'язки, відповідно, він є ширшим за поняття «локальна туристична система». Тому ми вважаємо, що вживання терміну «дестинація» для визначення «локальної туристичної системи» є прийнятним [15].

Відповідно до визначення О. О. Любіцевої, дестинація – «територія» (місце, місцевість), наділена властивостями для залучення туристів та задоволення їх різноманітних зростаючих потреб, пристосовані (облаштовані) для задоволення споживчих уподобань туристів на якісному та безпечному рівні. Дестинації формуються на основі спільного використання туристичних ресурсів компонентами індустрії туризму певного порядку, що визначає ієрархічний рівень дестинації та її масштаб. До складу дестинації входять елементи територіальної структури туризму, різноманітні форми та види» [26].

Локалізація попиту та пропозиції, орієнтована на територію, формує територіальну структуру ринку туристичних послуг, представлена дискретними та ареальними (локальними) об'єктами.

Необхідно зазначити, що унікальні ресурси є основою для створення дискретних елементів, при цьому в структурі цих ресурсів переважають культурно-історичні ресурси, а однотипні природно-рекреаційні ресурси формують переважно ареальні форми ринкових структур.

Яскравими та популярними прикладами локальних туристичних систем за кордоном можуть служити: в Італії – Калабрія, Тоскана, Лігурія та Емілія-Романія, Венеція, Рим; у Франції – Прованс, Альпи, Монако і Лазурний Берег.

В Україні прикладами таких локальних туристичних систем можуть бути Львівська (міста Львів, Новий Розділ, Стрий, Моршин, Трускавець, Борислав, Дрогобич та Пустомитівський, Городецький, Миколаївський, Стрийський і Дрогобицький райони), Закарпатська (міста Ужгород, Чоп, Мукачеве, Хуст та Ужгородський, Мукачівський, Берегівський, Іршавський, Виноградівський і Хустський райони), Яремчанська (міста Яремче, Івано-Франківськ, Коломия та Надвірнянський, Тисменицький і Коломийський райони), Київська (міста Київ,

Ірпінь, Бровари, Бориспіль, Обухів, Біла Церква та Києво-Святошинський, Броварський, Бориспільський, Обухівський і Білоцерківський райони) тощо.

До дискретних, можемо віднести:

1. рекреаційні пункти: санаторії (Трускавець, Моршин, Шаян, Дениші тощо), будинки відпочинку, готелі, кемпінги («Бухта Вікінгів», «Білий Слон», «Під Маковицею» тощо);
2. рекреаційні центри (Новоазовськ, Сєдове, Урзуф, Залізний Порт, Урзуф, Арабатська Стрілка, Коблеве, Кирилівка, Ворохта, Коктебель тощо);
3. рекреаційні вузли (Приазовська група курортів, Одеська група курортів, Велика Ялта, курортотоліс «Трускавець» тощо).

Таким чином, очевидно, що і локальні і дискретні елементи є частиною однієї системи, головна відмінність яких полягає у розмірах, масштабах та розвитку інфраструктури.

РОЗДІЛ 3. ГЕОПРОСТОРОВИЙ АНАЛІЗ РІВНЯ ЗАБЕЗПЕЧЕНОСТІ РЕКРЕАЦІЙНО-ТУРИСТИЧНИМ ПОТЕНЦІАЛОМ УКРАЇНИ

3.1. Методика аналізу територіальної диференціації як основа геопросторового аналізу.

Методика аналізу територіальної диференціації показників має високу ефективність у науковому та практичному дослідженні засобів вивчення сфери послуг, для якої є характерним відображення рівня розвитку та особливостей розміщення певних сфер чи галузей або їх спільності на території. Зміст такої методики полягає в наступному [16]:

1. Необхідно вивчити (зрозуміти) зміст та механізм територіального розвитку обраного для аналізу процесу (явища) як складової частини територіальної соціально-економічної системи;

2. Обґрунтовується та обирається кількісний показник (К), що найбільш вдало відображає територіальний розвиток даного процесу. Такий показник повинен бути відносним;

3. «Поділити» (делімітувати) досліджувану територію на частини (територіальні одиниці) у відповідності з принципами економічного районування та адміністративно-територіального устрою (наприклад, територія України поділяється на економічні райони або адміністративні області);

4. Підготувати необхідну статистичну інформацію та розрахувати значення показника (К) для кожної територіальної одиниці;

5. Здійснити статистичне впорядкування (наприклад, ранжування) одержаної сукупності показників, попередню їх оцінку та групування за ознакою подібності значень. Групування показників (територіальних одиниць) можна здійснювати на основі інтуїтивно-емпіричного пошуку або ж застосовуючи статистичні методи групування. Можна виділяти групи з дуже низьким, низьким, нижче середнього, середнім і т. п. значенням показників;

6. Побудувати картографічну модель досліджуваного процесу шляхом нанесення на картографічну основу (контурну карту) досліджуваної території значень показників (методом картодіаграм) та (або) позначення приналежності територіальних одиниць до певної групи значень показників (методом картограм);

7. Виявити просторові залежності (тенденції, закономірності) в розвитку досліджуваного процесу. Коректно сформулювати ці залежності в порядку їх значимості;

8. Пояснити причини та рушійні сили механізмів просторового розвитку процесу. Зробити висновок (прогнозний діагноз) про ймовірні шляхи його розвитку в майбутньому [16].

Здійснюючи оцінку рекреаційно-туристичного потенціалу України, необхідно проаналізувати та оцінити його складові компоненти, такі як: природно-ресурсний, історико-культурний, економічний та соціальний.

Оцінка рекреаційно-туристичного потенціалу території пов'язана з рядом проблем, зумовлених тим, що в даний час не існує сформованих визначень основних понять, які характеризують туристично-рекреаційну сферу регіону або країни в цілому.

Воно досягається шляхом застосування різноманітних методичних підходів. Визначення ключових проблем стає важливим на основі результатів комплексної діагностики, що існують у регіоні стосовно рекреаційної галузі. Формування конструктивних управлінських рішень щодо їх вирішення, є важливим для подальшого вибору шляхів, методів та інструментів досягнення збалансованого розвитку РПР й держави загалом. Такий підхід оцінює не лише сучасний рівень розвитку РПР, а й перспективи й необхідність його подальшого функціонування [9].

Оцінку туристично-рекреаційного потенціалу пропонується провести методом балансу, який здатний кількісно висловити динамічну специфіку територіальної туристично-рекреаційної системи (ТТРС), ефективність якого вказував ще Д.Л. Арманд у роботі [5, с. 88]. Разом з тим, обраний спосіб оцінки

дозволяє детально розглянути різноманітність ресурсної бази ТРП, структуру наявних можливостей розвитку туризму та рекреації, забезпечити основу порівняльного аналізу туристських можливостей території та визначити пріоритетні напрямки туристично-рекреаційної діяльності кожної ОТЕ (операційних територіальних одиниць).

Методику застосування методу балансу можна наступним чином: 1) вибір територіальних одиниць; 2) відбір ключових критеріїв; 3) ранжування оціночних шкал; 4) оцінка блокова; 5) звіряння результатів; 6) підсумкова інтегральна оцінка; 7) співвіднесення результатів та бонітування території за ступенем туристичного потенціалу; 7) побудова карти туристського потенціалу.

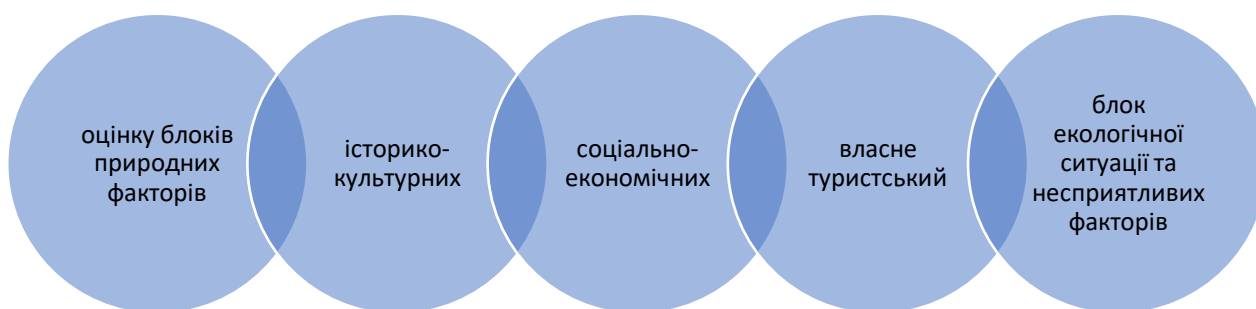

Рис. 3.1. Метод балансу включає оцінку блоків

3.2. Обґрунтування та розрахунок показників.

Історико-культурний потенціал районів і міст України є дуже різноманітним. Лідером за кількістю об'єктів, занесених до Державного реєстру нерухомих пам'яток, є місто Київ (185 об'єктів). Необхідно відмітити, що більше половини цих ресурсів складають могили видатних діячів історії та культури (М.П. Амосова, В.І. Беретті, О.В. Беретті, Г.Г. Верьовки, О.Г. Гончара, М.С. Грушевського тощо) [2].

Серед визначних об'єктів Києва реєстр включає Комплекс пам'яток на Байковому кладовищі, Будинок Педагогічного музею, Комплекс споруд

Національного університету ім. Шевченка, пам'ятник Т.Г. Шевченку, Комплекс споруд Києво-Могилянської Академії, Фундаменти Лядських воріт, Комплекс пам'яток в урочищі Бабин Яр та інші. Проте, до реєстру не внесені Михайлівський і Софійський собори, Києво-Печерська лавра, Золоті Ворота, Будинок з химерами, будинок Національного банку України, Андріївська церква, Маріїнський палац, Володимирський собор та багато інших важливих ресурсів.

Друге місце за кількістю об'єктів національного значення займає місто Севастополь (34 пам'яток). Найвизначнішою пам'яткою міста є, звичайно, Херсонес-Таврійський. Крім того, до Державного реєстру внесені пам'ятник затопленим кораблям, Сапун-гора, пам'ятник П.С. Нахімову, меморіальний комплекс пам'яток оборони міста в 1854-1855 і 1941-1944 роках «Малахів курган», братське кладовище захисників Севастополя та деякі інші.

Третє місце посідає місто Львів в якому знаходиться по 20 нерухомих пам'яток України. До визначних об'єктів Львова належать Личаківський цвинтар, пам'ятник А. Міцкевичу, пам'ятник І.Я. Франку, могили І. Я. Франка, С.А. Крушельницької та М.С. Шашкевича тощо.

Четверте – Харків – 15 пам'яток. Нерухомими пам'ятками Харкова є комплекс будівель Харківського університету, Будинок Харківського театру Леся Курбаса, могили П.П. Гулака-Артемовського, С. І. Васильківського, Г.Ф. Квітки-Основ'яненка, О.О. Потебні та його родини, О. М. Бекетова, родичів Леся Курбаса В.М. Чистякової і В.А. Курбас-Яновичевої, а також пам'ятники М.В. Гоголю, Т.Г.Шевченку, О.С. Пушкіну і В. Н. Каразіну. Очевидно, Державний реєстр не включає багато визначних пам'яток обох міст.

Геопросторове розміщення нерухомих пам'яток в Україні є дуже нерівномірним і розосередженим.

За природно-ресурсним потенціалом першість веде також місто Київ, маючи загалом 172 об'єкти ПЗФ, 17 з яких – державного значення. Серед них: національний парк «Голосіївський», ботанічний заказник «Лісники», ботанічна 89 пам'ятка природи «Романівське болото», три ботанічних сади (Національного авіаційного університету, ім. М. Гришка та І. Фоміна), дендропарк «Сирецький»,

Київський зоопарк та дев'ять парків-пам'яток садово-паркового мистецтва («Володимирська гірка», «Маріїнський», «Сирецький Гай», «Нивки», «Феофанія», «Голосіївський ім. М. Рильського», «Голосіївський», «Святошинський» та «Пуща Водицький»).

Друге місце за кількістю об'єктів природно-заповідного фонду займає Надвірнянський район Івано-Франківщини, маючи 9 державних пам'яток і 143 місцеві. Державними пам'ятками району є: природний заповідник «Горгани», лісовий заказник «Бредулецький», ботанічні заказники «Тавпиширківський» та «Кливіський», урочища «Верхнє Озерище» і «Тарниці», орнітологічний заказник «Пожератульський», дендрологічний парк «Високогірний» і парк-пам'ятка садово-паркового мистецтва «Парк партизанської слави».

Третя позиція за кількістю природних пам'яток належить Рахівському району Закарпаття. Там зосереджені 6 державних і 99 місцевих об'єктів природно-заповідного фонду. В межах району знаходиться частина Карпатського біосферного заповідника, лісовий заказник «Діброва», ботанічний заказник «Урочища Затінки і Тересянка», гідрологічний заказник «Апшинецький» та дві ботанічні пам'ятки природи (урочище «Довгий потік» та «Скелі Близниці»). В геопросторовому відношенні пам'ятки природи по території України розміщені нерівномірно, проте диспропорції є не такими значними, як у історико-культурний [15].

Найбільшу частку в компонентній структурі ресурсів України становлять земельні ресурси (44,4 % від усього ресурсного потенціалу). На другому місці є мінеральні ресурси (28,3 %), на третьому – водні (13,1), на четвертому – природні рекреаційні (9,5 %). Найнижчий потенціал в Україні мають лісові (4,2 %) та фауністичні (0,5 %) ресурси (див. рис. 3.2) [41].

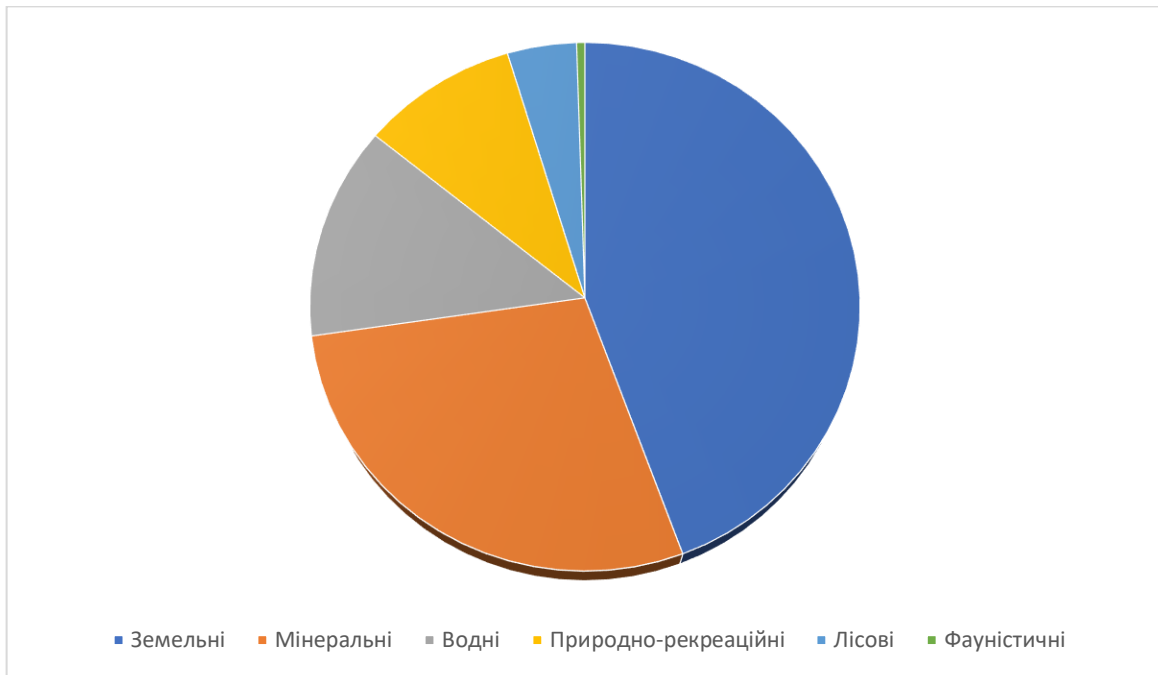

Рис. 3.2. Компонентна структура природно-ресурсного потенціалу України [41]

Інтегруючий бал природного блоку адміністративно-територіальних одиниць України визначався як сума складових балів оцінки спелеологічних, орографічних, кліматичних, гідрографічних, рослинних і тваринних ресурсів. Оцінки визначались в амплітуді 1-5 балів. При оцінці кожного з обраних видів ресурсів до уваги бралися його специфічні характеристики.

Наприклад, оцінка орографічних ресурсів здійснювалась на основі якісних характеристик рельєфу території, враховувалися найбільш відомі гірські вершини, які знаходяться в межах тієї чи іншої області. Відповідно, одним балом оцінювались орографічні ресурси переважно рівнинних областей (Житомирська, Київська, Сумська, Херсонська, Чернігівська); 5-ма – територія переважно гірських та передгірських областей (автономії) – АР Крим, Закарпатська, Івано-Франківська, Львівська, Чернівецька; 2-4 балами – орографічні ресурси «проміжних» територій (2 бали – Волинська, Дніпропетровська, Кіровоградська; 3 – Донецька, Запорізька, Луганська, Черкаська; 4 бали – Вінницька, Тернопільська, Хмельницька).

Аналіз інтегральної оцінки природного блоку свідчить про те, що найвищу (5 балів) оцінку отримали Закарпатська область (загальна сума балів 25) і АР

Крим (загальна сума балів 24), які мають по чотири-п'ять перших (5 балів) і других (4 бали) місць у більшості з шести природних номінацій. Найнижчу оцінку (1 бал) отримали Донецька, Житомирська, Запорізька, Київська, Кіровоградська, Чернігівська і Полтавська області (Таблиця 3.1.).

Таблиця 3.1

Інтегральна оцінка природних рекреаційно-туристичних ресурсів України [38].

Адміністративна одиниця	Оцінка ресурсів, бали						Сума складових балів	Інтегральна оцінка природного блоку, бали
	спелеологічних	орографічних	кліматичних	гідрографічних	рослинних	тваринних		
АР Крим	5	5	5	3	2	4	24	5
Вінницька	4	4	4	2	2	4	20	4
Волинська	1	2	2	5	4	3	17	3
Дніпропетровська	2	2	5	2	1	2	14	2
Донецька	3	3	4	1	1	1	13	1
Житомирська	1	1	2	1	4	4	13	1
Закарпатська	4	5	3	4	4	5	25	5
Запорізька	1	3	5	2	1	1	13	1
Івано-Франківська	4	5	2	2	4	5	22	4
Київська	1	1	3	2	3	2	12	1
Кіровоградська	1	2	4	2	1	2	12	1
Луганська	3	3	4	1	2	2	15	2
Львівська	3	5	1	3	4	4	20	4
Миколаївська	3	2	5	3	1	2	16	2
Одеська	4	2	4	2	1	2	15	2
Полтавська	1	2	4	2	1	1	11	1
Рівненська	1	2	2	3	5	1	14	2
Сумська	1	1	3	3	2	4	14	2

Тернопільська	5	4	2	3	1	3	18	3
Харківська	1	2	3	1	2	5	14	2
Херсонська	4	1	5	2	1	2	15	2
Хмельницька	4	4	3	3	2	3	19	3
Черкаська	1	3	4	4	2	5	19	3
Чернівецька	5	5	1	2	3	5	21	4
Чернігівська	1	1	3	2	3	2	12	1

Аналіз і оцінка рекреаційно-туристичних ресурсів дозволяють встановити рівень забезпеченості ними окремих регіонів України та їх ресурсно-туристичні домінанти.

Варто зазначити, що розмір та об'єми природно-заповідного фонду є одним з найважливіших показників, що формують загальне уявлення про туристичний потенціал. Слід вказати, що за роки незалежності України, до 2020 року, природно-заповідний фонд значно збільшився. Нині природно-заповідний фонд складає – 4085862,37 га. Що є позитивним, однак недостатнім порівняно з провідними державами світу [4].

Приблизно 58 % природно-заповідного фонду України складають території та об'єкти загальнодержавного значення. Серед них 19 природних і 5 біосферних заповідників, 52 національні природні парки, 326 заказників, 136 пам'яток природи, 18 ботанічних садів, 20 дендрологічних та 7 зоологічних парків, 89 парків-пам'яток садово-паркового мистецтва [4].

Таблиця 3.2.

Рейтинг адміністративно-територіальних одиниць за величиною природно-заповідного фонду у відсотках від їхньої загальної площі за 2020 рік

Адміністративно-територіальна одиниця	Площа АТО, га	Фактична площа ПЗФ, га %	%	Рейтинг
Вінницька область	2 651 300	60106,444	2,27	25

Волинська область	2 014 400	219465,4	10,89	6
Дніпропетровська область	3 191 400	99623,493	3,12	22
Донецька область	2 651 700	99996,692	3,77	19
Житомирська область	2 983 200	137646,33	4,61	17
Закарпатська область	1 277 700	192438,88	15,09	3
Запорізька область	2 718 000	138183,44	5,08	14
Івано-Франківська область	1 390 000	218881,98	15,72	1
Київська область	2 813 100	292208,63	10,39	7
Кіровоградська область 2 458 800 100318,84 4,08 18	2 458 800	100318,84	4,08	18
АР Крим	2 610 000	219319,36	8,41	10
Луганська область	2 668 400	93194,751	3,49	20
Львівська область	2 183 300	168864,13	7,74	12
Миколаївська область 2 459 800 77238,17 3,14 21	2 459 800	77238,17	3,14	21
Одеська область	3 331 000	154389,75	4,63	16
Полтавська область	2 874 800	142550,19	4,96	15
Рівненська область	2 004 700	199477,73	9,95	8
Сумська область	2 383 400	178589,36	7,49	13
Тернопільська область	1 382 300	124185,58	8,98	9
Харківська область	3 141 500	74843,6	2,38	24
Херсонська	2 846 100	318695,14	11,20	5
Хмельницька область	2 064 500	312579,33	15,15	2
Черкаська область	2 090 000	64595,961	3,09	23
Чернівецька область	809 700	103598,45	12,80	4
Чернігівська область	3 186 500	250537,35	7,85	11
Разом	60355900	4085862,37	6,77	

Отже, рівень розвитку туристської інфраструктури пропонується визначити за допомогою інтегрального показника, який складається з таких показників, як готелі та аналогічні засоби розміщення; місткість колективних засобів розміщення; санаторії та пансіонати з лікуванням; будинки й пансіонати відпочинку; санаторії-профілакторії; дитячі оздоровчі табори; бази й інші заклади відпочинку; садиби сільського туризму; об'єкти ресторанного господарства; торгово-розважальні заклади; туроператори; турагенти; суб'єкти, що здійснюють екскурсійну діяльність.

Для визначення інтегрального показника рівня розвитку туристської інфраструктури скористаємось методом таксономічного аналізу [22].

Результати розрахунку зведеного інтегрального показника розвитку туристської інфраструктури зображено на рис. 2. За результатами розрахованого зваженого інтегрального показника визначено три рівні розвитку туристської інфраструктури (табл. 3.3):

- 1) 0,21–0,24 – регіони з високим рівнем розвитку туристської інфраструктури;
- 2) 0,25–0,30 – регіони із середнім рівнем розвитку туристської інфраструктури;
- 3) 0,31–0,72 – регіони з низьким рівнем розвитку туристської інфраструктури.

Таблиця 4.3

Угрупування регіонів за рівнем розвитку туристської інфраструктури [22].

Рівень	Регіон
Високий	Київська, Одеська.
Середній	Дніпропетровська, Запорізька, Івано-Франківська, Львівська, Харківська, Херсонська.
Низький	Вінницька, Волинська, Донецька, Житомирська, Закарпатська, Кіровоградська, Луганська, Миколаївська, Полтавська, Рівненська, Сумська, Тернопільська, Хмельницька, Черкаська.

Важливим є визначення рейтингу областей за показниками туристичної інфраструктури (кількість місць у засобах розміщення; кількість підприємств ресторанного господарства; кількість закладів розміщення; протяжність шляхів сполучення).

3.3. Картографічні інтерпретації результатів аналізу.

На даному етапі дослідження необхідним є здійснити картографічну інтерпретацію результатів. Для початку відобразимо оцінку орографічних ресурсів України. Темніший колір=більшій кількості ресурсів, або їх концентрації.

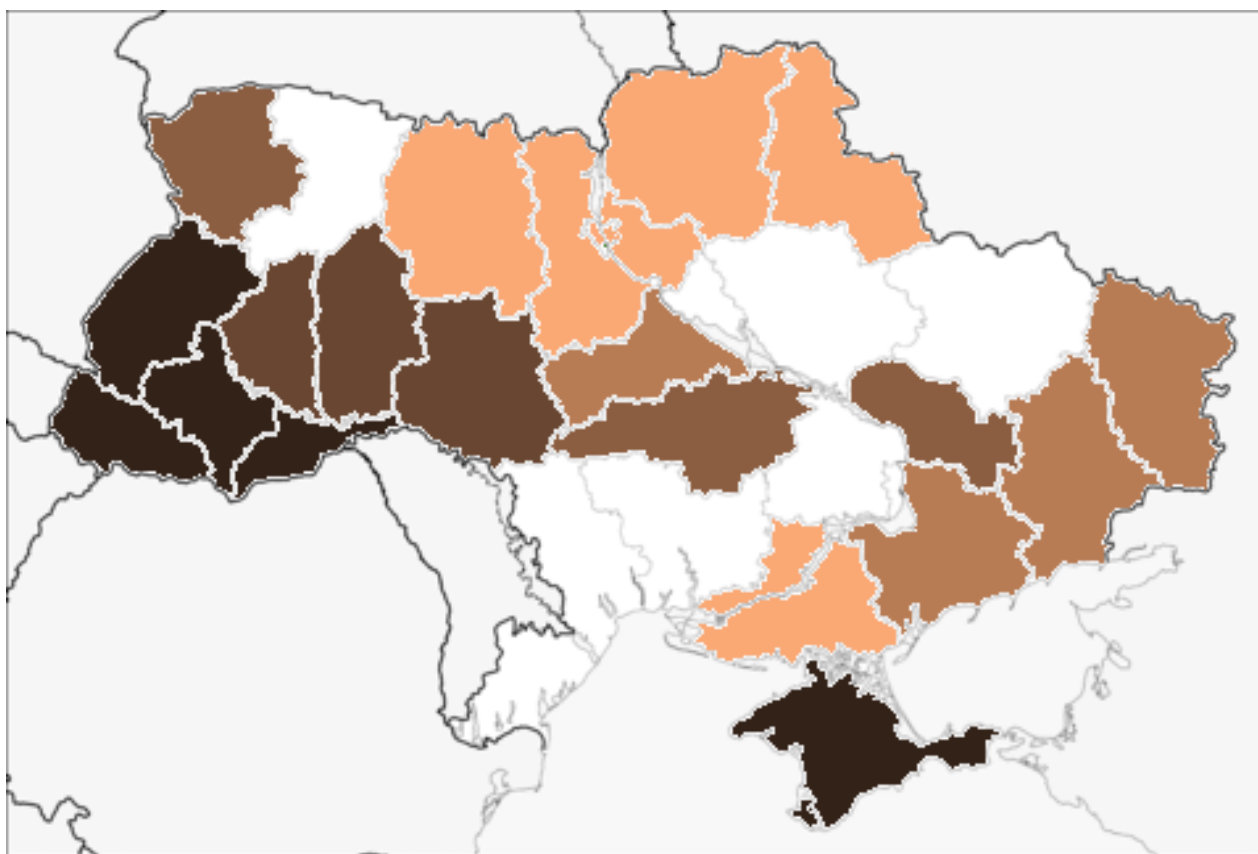

Рис.3.3. Група областей за орографічними ресурсами

Наступним відобразимо оцінку природних рекреаційно-+туристичних ресурсів. Відповідно до Таблиці 3.1. Темніший колір=більшій кількості ресурсів, або їх концентрації.

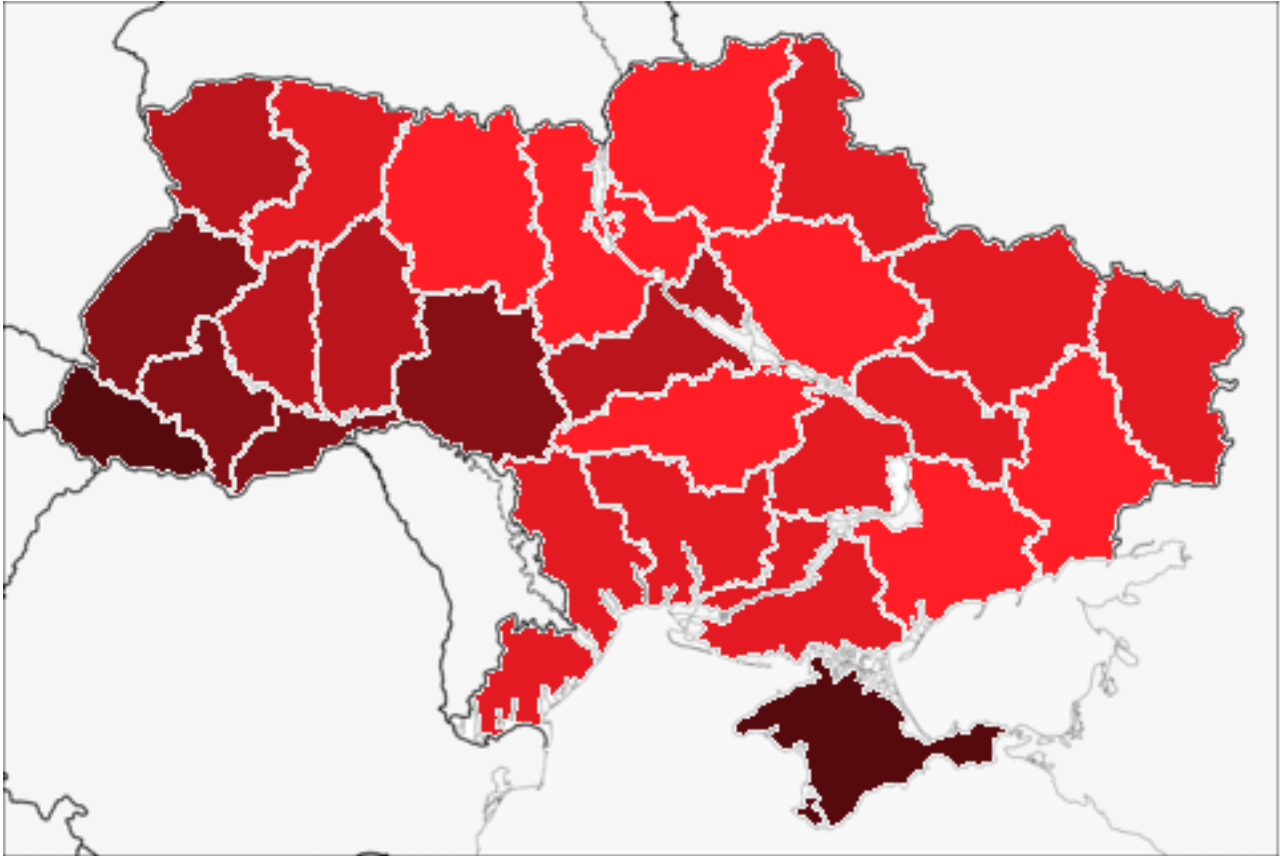

Рис. 3.4.. Інтегральна оцінка рекреаційно-туристичних ресурсів України

Наступним відобразимо оцінку за рівнем розвитку туристської інфраструктури. Відповідно до Таблиці 3.1. Темніший колір=більшій кількості ресурсів, або їх концентрації.

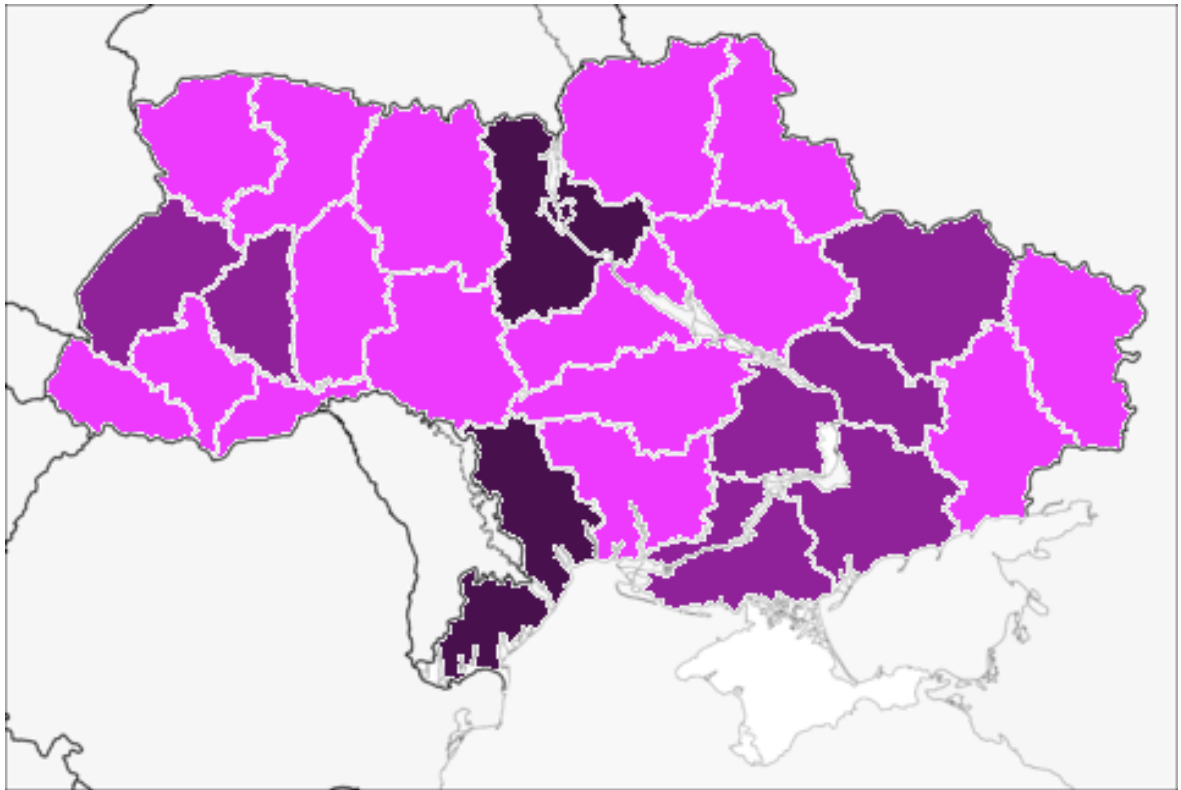

Рис.3.5. Рівень розвитку туристичної інфраструктури України

Далі відобразимо рейтинг розміщення нерухомих пам'яток в Україні. .
 Темніший колір=більшій кількості ресурсів, або їх концентрації.

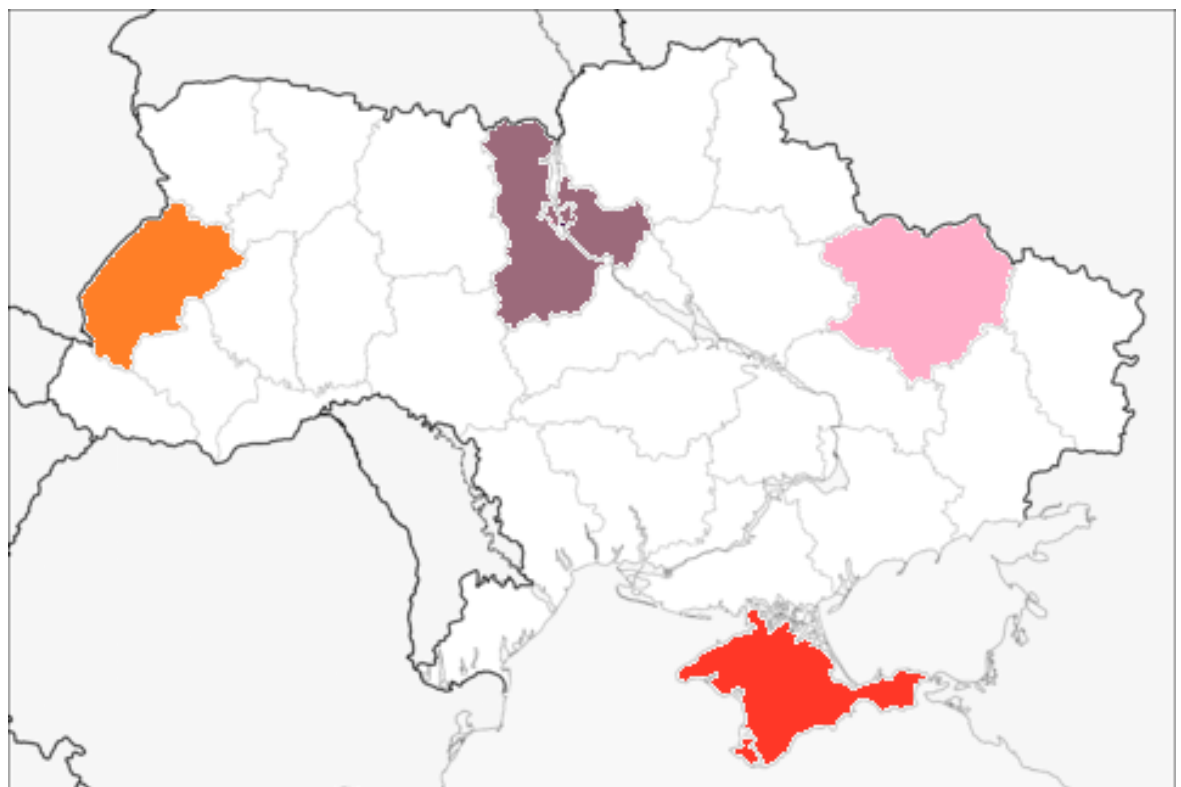

Рис.3.6. Концентрація нерухомих пам'яток

ВИСНОВКИ

Таким чином, у результаті дослідження, було охарактеризовано рекреаційно-туристичний потенціалу України та здійснені наступні узагальнення та висновки.

На підставі вивченого матеріалу було розкрито сутність поняття рекреаційно-туристичного потенціалу, визначено структурні компоненти та їх функції.

У процесі дослідження ми ознайомилися із сутністю геопросторового дослідження та виробили методику дослідження.

Україна розташована на території, де є сприятливими умовами у розвиток туризму. Має вигідне економіко-географічне становище. Вона має вихід до двох морів. Територія країни покрита густою мережею залізниць та автомобільних доріг, що не тільки забезпечує внутрішню цілісність та єдність її народногосподарського комплексу, а й сприяє розвитку стабільних зв'язків із сусідніми державами.

Охарактеризувавши в загальному систему рекреаційно-туристичного потенціалу України, можна зробити такі висновки: що туристично-рекреаційний потенціал України є досить високим, курортна зона України може запропонувати величезну кількість місць для відпочинку та санаторних комплексів у будь-яку пору року, що особливо приваблює туристів; має усі ідеальні кліматичні, природні; історичні місця (монастирі, фортеці, історичні міста, музеї), які збереглися до нашого часу, і багато туристів прагнуть побачити ці історично визначні місця; безліч архітектурних пам'яток та будівель; розвиненість готельних та розважальних комплексів.

Аналіз туристично-рекреаційного потенціалу України та загалом стану туризму, свідчить про наявність великих об'ємів ресурсів, вигідне геополітичне положення для розвитку туристичної сфери.

Західні регіони України та АР Крим мають більш високий рекреаційний потенціал, який здатний забезпечити як внутрішній так і зовнішній запит на рекреаційно-туристичні послуги.

Загалом Україна добре забезпечена туристично-рекреаційними ресурсами. Але для організації рекреаційної діяльності та поліпшення умов відпочинку велике значення мають дослідження з найбільш повного використання рекреаційних ресурсів, необхідних для задоволення потреб населення у відпочинку та туризмі.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Державна служба статистики України. URL: www.ukrstat.gov.ua/. (дата звернення: 05.10.2022).
2. Державного реєстру нерухомих пам'яток URL: <https://mkip.gov.ua/content/derzhavniy-reestr-neruhomih-pamyatok-ukraini.html> (дата звернення: 18.10.2022).
3. Про туризм: Закон України від 15.09.1995 № 324/95-ВР. Відомості Верховної Ради України. 2004. № 13. с. 180. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/324/95-%D0%B2%D1%80#Text> (дата звернення: 20.10.2022).
4. Інформаційно-аналітичні матеріали Міністерства енергетики та захисту довкілля України з питання “Аналіз площ природно-заповідного фонду України в розрізі адміністративно-територіальних одиниць”. Київ. 2020. 99 с. URL: <https://mepr.gov.ua/news/35329.html> (дата звернення: 20.10.2022).
5. Арманд Д.Л. Наука о ландшафте (Основы теории и логико-математические методы). М.: Мысль, 1975. 287 с.
6. Архангельский В. Н., Зиновьев Г. Е. Управление научно-техническим прогрессом в машиностроении. М., 1983. 262 с.
7. Бейдик О. О. Рекреаційно-туристські ресурси України: методологія та методика аналізу, термінологія, районування. К. : ВПЦ «Київ. ун-т», 2001. 395 с.
8. Бережна І. В. Деякі аспекти теоретичних підходів до оцінки рекреаційного потенціалу Криму /І.В. Бережна // Культура народів Причорномор'я. 2004. № 50. С. 17-21.
9. Виклюк Я. І. Методи побудови густоти потенціального поля рекреаційної привабливості території // Штучний інтелект. 2009. № 2. С. 151-160.

10. Горин Г. В. Систематизація методологічних підходів до визначення сутності поняття "рекреаційно-туристичний потенціал регіону". Регіональна економіка. 2014. № 2. С. 187-199
11. Горин Г.В. Рекреаційно-туристичний потенціал Західного регіону України у контексті транскордонного співробітництва // Соціально-економічні проблеми сучасного періоду України. 2014. Вип. 2(106). С. 171-178.
12. Географічна енциклопедія України: [у 3-х т.] / [редкол. : О. М. Маринич (відп. ред.) та ін.]. К.: Українська енциклопедія ім. М. П. Бажана, 1989 – 1993. Т. 3: П-Я. 480 с.
13. Дащук Ю. Є. Аналіз складових рекреаційного потенціалу регіону // Вісник Східноукраїнського національного університету імені Володимира Даля. 2012. №7(178). С. 71-78.
14. Дащук Ю.Є. Рекреаційний потенціал регіону як об'єкт наукових досліджень // Вісник Харківського національного технічного університету сільського господарства. Економічні науки. 2012. Вип. 126. С. 130-136.
15. Доан П. В. Локальні системи у територіальному управлінні туризмом в Україні : автореф. дис. ... канд. геогр. наук : 11.00.02 / Доан Павло Ванович; Київ. нац. ун-т ім. Тараса Шевченка. Київ, 2015. 21 с.
16. Дудник І. М. Територіальна організація послуг: Курс лекцій. Полтава: ПІБ МНТУ, 2002. 100 с.
17. Захаренко Г. Н. Туристський потенціал регіональної дестинації та ефективність його використання в індустрії туризму : автореф. дис. ... канд. екон. наук. Санкт-Петербург, 2011. 29 с.
18. Жупаненко А. В., Семенов В. Ф. Економічний розвиток неявної інфраструктури рекреаційно-туристичної сфери // Науковий вісник Херсонського університету. Серія "Економічні науки", Херсон. 2014. № 9. С. 65-68.

19. Жупаненко А. В. Державне регулювання неявної інфраструктури рекреаційно-туристичної сфери : автореф. дис. ... кандидата економічних наук : 08.00.03 / Жупаненко Анастасія Валеріївна. Чернігів, 2015. 220 с.
20. Кузик С. П. Географія туризму: навч. посіб. для студ. географ. вузів III-IV рівнів акредитації URL: [http://www.pidruchniki.ws/1584072043738/turizm/geografiya_turizmu\](http://www.pidruchniki.ws/1584072043738/turizm/geografiya_turizmu) (дата звернення: 20.10.2022).
21. Кузнецов А. А. Волкова Н. В. Туристские ресурсы: Учебное пособие. М.: Изд-во Рос. экон. акад., 2003. 55 с
22. Кузьминчук Н. В., Доля Д. Г. Методический подход к оценке эффективности деятельности банка методом таксономического анализа // БизнесИнформ. 2009. № 6. С. 66–69.
23. Кулешова Г. О. Туристсько-рекреаційні ресурси світу: методичні вказівки для самостійної роботи студентів, що навчаються за спеціальністю «Економічна та соціальна географія». Харків, 2012. 60 с
24. Кусков А.С. Туристское ресурсоведение. М.: Академия, 2008. 208 с.
25. Рекреационные комплексим : [учеб. пособие] / [Лукьянова Л. Г. и др.]; под общ. ред. В. К. Федоренко. К., 2004. 346 с
26. Любіцева О. О. Ринок туристичних послуг (геопросторові аспекти) – 3-є вид., перероб. та допов. К.: «Альтерпрес», 2005. 436 с.
27. Мазур Ф. Ф. Соціально-економічні умови розвитку рекреаційної індустрії: навч. посіб. для студ. вищ. навч. закл. К. : Центр навч. л-ри, 2005. 96 с.
28. Макара О. В. Гарасюк Д. М. Теоретичні основи формування територіальних туристично-рекреаційних систем // Науковий вісник Полтавського університету економіки і торгівлі. Сер. : Економічні науки. 2014. № 2. С. 53-58. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Nvpushk_2014_2_9. (дата звернення: 19.10.2022).
29. Мамраева Д. Г., Ташенова Л.В. Методический инструментарий оценки туристско-рекреационного потенциала региона // Экономика региона. 2020. Т. 16. № 1. С. 127-140.

30. Мацола В. І. Рекреаційно-туристичний комплекс України. Львів: Інститут регіональних досліджень НАН України, 1997. 259 с/
31. Мацола В. І. Формування і розвиток рекреаційно-туристичного комплексу Закарпатської області : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. екон. наук : 08.10.02 / В. І. Мацола. Львів, 1996. 29 с.
32. Мажар Л. Ю. Территориальные туристско-рекреационные системы: Геосистемный подход к формированию и развитию : автореферат дис... на соискание уч. степени д-ра геогр. Наук/ Смоленск : «Универсум», 2009. 31 с.
33. Мажар Л. Ю. Территориальные туристско-рекреационные системы: геосистемный подход к формированию и развитию: дис. ... д-ра геогр. наук: 25.00.24/ Смоленск, 2009. 388 с.
34. Муска К. К. Теоретичні підходи до розуміння сутності дефініцій «рекреаційні ресурси» та «рекреаційний потенціал» // Глобальні та національні проблеми економіки. 2018. Вип. 21. С. 521-526.
35. Методологические основы оценки ресурсов развития туризма региона: монография / Е. О. Ушакова, И. И. Золотарев, С. А. Вдовин. Новосибирск: СГГА, 2014. 193 с.
36. Науково-практичні засади модернізації туристичного комплексу України: звіт про НДР (заключн.) / Київ. Національний авіаційний університет; кер. І.М.Дудник; викон.: Г.В.Балабанов [та ін.]. Шифр теми 13/15.01.02. Київ, 2020. 105 с.
37. Огієнко А. В., Огієнко М. М. Теоретичні засади дослідження туристично-рекреаційного потенціалу // Проблеми системного підходу в економіці збірник наукових праць. 2020. Вип. 1(75). С. 31-38.
38. Оцінка туристично-рекреаційного потенціалу регіону : монографія / за заг. ред. В. Г. Герасименко. Одеса : ОНЕУ, 2016. 262 с.
39. Основи на туризма. Първа част. / Рибов М., Тадарьков Д., Парушева Т. София: Университетско издателство «Стопанство», 2007. 362 с.

40. Павлов В. І., Черчик Л. М. Рекреаційний комплекс Волині. Теорія, практика, перспективи. Луцьк, 1998. 124 с.
41. Перхач О., Сиротюк М. Геопросторовий аналіз природно-ресурсного потенціалу Львівської області // Вісник Львівського університету. Серія географічна, 2015. С. 266-274.
42. Преображенский В. С. Рекреационная география, ее состояние и перспективы / В. С. Преображенский, Б. Н. Лихачов, Ю. А. Веденин. М. : [б. и.], 1994. С. 1–16.
43. Реймерс Н. Ф., Яблоков А. В. Словарь терминов и понятий, связанных с охраной живой природы. М.: Наука, 1982. 145 с.
44. Святохо Н. В. Концептуальные основы исследования туристского потенциала региона // Экономика и управление. 2007. №2. С. 30-36.
45. Семенов В. Ф., Балджи М. Д., Мозгальова В. М. Регіональний вимір рекреаційно-туристичної діяльності: Монографія. Одеса: Вид-во «Optimum». 2008. 201 с.
46. Смаль І. В. Основи географії рекреації та туризму : Навч. Пос. Ніжин: НДПУ ім. Миколи Гоголя, 2004. 264 с.
47. Семенов В. Ф., Герасименко В. Г., Горбань В. Г. Управління регіональним розвитком туризму / за ред. В.Ф. Семенова. Одеса-Сімферополь: ВД «АРІАЛ», 2012. 340 с.
48. Словник іншомовних слів / укл. С. М. Морозов, Л. М. Шкарапута. К.: Наукова думка, 2000. 680 с.
49. Стеченко Д. М. Передумови і напрямки формування туристичного ринку України // Туризм: теорія і практика. 2005. №1. С. 5-11.
50. Сич В. А. Систематика і оцінка рекреаційно-туристичного потенціалу регіону на засадах географічного середовища та рекреаційних кластерів./ Дис. на здобуття наук. ступ. доктора географічних наук за спеціальністю 11.00.02 – економічна та соціальна географія. Одеський національний університет імені І.І. Мечникова; Львівський національний університет імені Івана Франка. Одеса; Львів, 2021. 364 с.

51. Соскін О. І. Шляхи реалізації гео економічної моделі України в Євразійському просторі // Економіка і держава. 2010. №7. С.49-59.
52. Таранюк Л. М. Потенціал і розвиток підприємства: навчальний. Суми: Видавничо-виробниче підприємство «Мрія1», 2016. 278 с.
53. Туристські ресурси України: конспект лекцій. Для здобувачів вищої освіти, які навчаються за спеціальністю 242 «Туризм» за усіма формами навчання / Укладач О. В. Поступна. Х.: НУЦЗУ, 2020. 209 с.
54. Ткаченко Т.І., Соколова К.О. Теоретичні аспекти формування туристичного потенціалу підприємств // Вісник Маріупольського державного університету. Серія «Економіка». 2011. Вип.1. С. 107–112.
55. Топчієв О. Г., Яворська В. В., Ніколаєва О. І. Рекреаційно-туристична діяльність як складова регіональних господарських комплексів: концептуально-понятійний огляд // Науковий вісник. Херсонського державного ун-ту. Географічні науки. 2016. Вип.5. С. 128–134.
56. Уварова Г. Ш., Кучеренко В. С. Використання рекреаційно-туристичних ресурсів України на сучасному етапі // Рекреаційні ресурси та послуги гостинності в регіонах України: зб. наукових праць. Черкаси: ЧНУ, 2017. С.34-39.
57. Шепетюк С.М. Рекреаційно-туристські ресурси як основа туристично-рекреаційних послуг // Туристична освіта в Україні: проблеми і перспективи: Зб. наук. праць. К.: Тонар, 2007. 55 с.
58. Шабардіна Ю. В. Роль рекреаційних ресурсів у формуванні рекреаційного потенціалу як складової продуктивних сил регіонального економічного простору. Макроекономічне регулювання інвестиційних процесів та впровадження стратегії інновативно-інноваційного розвитку в Україні: матеріали міжнар. наук.-практ. конф. К.: Рада по вивченню продуктивних сил України НАН України, 2008. Ч. 3. С. 285-288.
59. Шаблій О. І., Касянчук З. О. Нові підходи до категорії "Рекреаційний потенціал" // Економічна та соціальна географія. 1995. Вип. 47. С. 41-48.

60. Kušen E. A system of tourism attractions. *Tourism*. 2010. Vol. 58(4). P. 409-424. URL: <https://hrcak.srce.hr/file/95362> (дата звернення 25.10.2022).
61. Царик, Вітенко Біологія і екологія 10 клас Царик, Царик, Вітенко (профільний рівень). URL: <https://vchys.com.ua/biology/10-klas/952-rekreasya-turizm-resursi-rekreacyi-turizmu.html>
62. Яковчук О. В. Оцінка туристичного потенціалу України. *Географія та туризм : науковий збірник / ред. кол.: Я.Б. Олійник (відп. ред.) та ін. Київ : Альтпрес, 2010. Вип. 10. С. 57-65.*